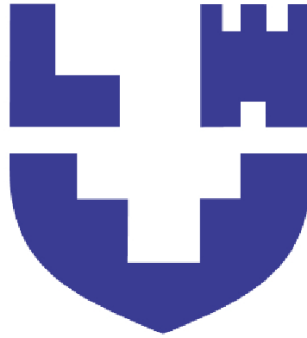

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет

ЖУРНАЛІСТСЬКА ЕТИКА

Конспект лекцій

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми Медіакомунікації та PR галузі знань 06 Журналістика спеціальності 061 Журналістика денної та заочної форм навчання

ЛУЦЬК 2024

УДК 003. 07-028. (07)

Ж-23

До друку

Голова навчально-методичної ради факультету цифрових освітніх технологій
_____ Г.А.Герасимчук

Затверджено навчально-методичною радою факультету цифрових освітніх та соціальних технологій ЛНТУ, протокол № від _____ 2024 року

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозитарій ЛНТУ

Директор бібліотеки _____ Н.Поліщук

Рекомендовано до видання на засіданні кафедри кафедри іноземної та української лфілології ЛНТУ, протокол № від _____ 2024 року.

Зав. кафедри ноземної та української іфілології _____ А.П.Мартинюк

Укладачі:

Л.Ю.Тиха, к. філол. н., доцент кафедри іноземної та української лфілології ЛНТУ

Л.М. Мялковська, д.філол.н., професор кафедри іноземної та української лфілології ЛНТУ

Рецензент:

Т.В.Николюк, к. філол. н., доцент кафедри іноземної та української лфілології ЛНТУ

Відповідальний за випуск:

А.П.Мартинюк, к.пед.н., доц. завідувач кафедри кафедри іноземної та української філології ЛНТУ

Ж-23 **Журналістська етика** [Текст]: Конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми Медіакомунікації та PR галузі знань 06 Журналістика спеціальності 061 Журналістика денної та заочної форм навчання. Луцьк: ЛНТУ, 2024. – 68 с.

Л.Ю.Тиха, Л.М.Мялковська, 2024

Конспект лекцій укладено відповідно до чинної програми курсу «Журналістська етика» з метою надання основних теоретичних положень, що лягли в основу вивчення дисципліни, здобувачам під час підготовки до практичних занять та виконання самостійних завдань.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Змістовий модуль 1. Журналістська етика в законодавчо-правовому контексті.....	5
Тема №1	5
Тема №2.....	9
Тема №3.....	15
Тема №4.....	22
Тема №5.....	29
Змістовий модуль 2 Журналістська етика в соціально-моральному контексті.....	21
Тема№6.....	36
Тема №7.....	43
Тема №8.....	48
Тема№9.....	52
Тема №10.....	55
Перелік питань до іспиту.....	60
Список використаної літератури.....	62

Вступ

Мета викладання навчальної дисципліни «Журналістська етика» - дати системні знання демократичних ціннісно-етичних орієнтирів, етичних вимог, закріплених у національних та міжнародних нормативних документах з журналістської етики, сформувані моральні цінності журналістів, виробити навички дотримання професійних етичних вимог, підвищити моральну культуру майбутніх журналістів.

Мета реалізується через виконання таких **завдань**:

Вивчення дисципліни ставить перед собою такі завдання:

- ознайомити студентів з основами журналістської законодавчої бази, що стосується етичної частини роботи журналіста;
- навчити аналізувати типові помилки й порушення журналістської етики, дотримуватися професійних етичних вимог, прав та обов'язків журналіста.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні вміти:

- Застосовувати знання зі сфери предметної спеціалізації для створення інформаційного продукту чи для проведення інформаційної акції.
- Оцінювати діяльність колег як носіїв прав і обов'язків членів суспільства, представників громадянського суспільства
- Оцінювати діяльність колег з точки зору зберігання та примноження суспільних і культурних цінностей і досягнень.
- Передбачати реакцію аудиторії на інформаційний продукт чи на інформаційні акції, зважаючи на положення й методи соціально комунікації

Змістовий модуль 1. Журналістська етика в законодавчо-правовому контексті

Тема 1. Історія та умови виникнення журналістської етики. Джерела журналістської етики

1. Поняття журналістської етики.

Журналістська етика – це система моральних принципів, професійних норм і ціннісних орієнтирів, що регулюють діяльність журналіста у процесі збирання, опрацювання, інтерпретації та поширення інформації. Вона визначає межі допустимої професійної поведінки журналіста та спрямована на забезпечення суспільного права на достовірну, повну й збалансовану інформацію.

Журналістська етика ґрунтується на таких базових засадах, як правдивість, об'єктивність, неупередженість, відповідальність перед суспільством, повага до людської гідності, прав і свобод людини, а також дотримання принципу «не нашкодь». Вона регламентує етичні аспекти взаємодії журналіста з джерелами інформації, героями публікацій, аудиторією, колегами та суспільними інститутами.

На відміну від правових норм, журналістська етика має переважно характер саморегулювання і не передбачає юридичних санкцій, проте її порушення може призводити до втрати професійної репутації, довіри аудиторії та осуду з боку професійної спільноти. Водночас етичні норми тісно пов'язані з законодавчо-правовим полем, оскільки доповнюють і конкретизують правові вимоги до діяльності медіа.

У сучасних умовах цифровізації, гібридних інформаційних загроз та воєнних викликів журналістська етика набуває особливого значення як інструмент відповідального інформування суспільства, протидії дезінформації та збереження демократичних цінностей.

2. Джерела журналістської етики

Етичні норми журналістської діяльності формувалися поступово протягом ХХ–ХХІ ст. і мають кілька основних джерел:

Міжнародні документи та кодекси, до яких належать декларації й кодекси професійних журналістських об'єднань – наприклад, «Munich Charter» (Мюнхенська хартія професійної етики журналістів), яка викладає права й обов'язки журналістів та стала понаднаціональним орієнтиром. Кодекси окремих організацій, наприклад SPJ Code of Ethics (США), що формулює базові принципи: правдивість, справедливість, неупередженість, відповідальність перед суспільством.

Національні кодекси. Багато країн мають власні кодекси або правила етики журналістів, які враховують місцевий правовий контекст, свободу слова, регулювання медіа та інші національні особливості. Певна частина таких документів діє на добровільній основі.

Україна – Кодекс етики українського журналіста (2002). Визначає основні професійні стандарти: правдивість, точність, баланс думок, повагу до приватного життя, недопущення дискримінації, відповідальність журналіста перед суспільством. Реалізується через механізми саморегулювання (Комісія з журналістської етики).

США – Code of Ethics of the Society of Professional Journalists (SPJ). Один із найвпливовіших кодексів у світі. Ґрунтується на чотирьох принципах:

- шукати правду і повідомляти її;
- мінімізувати шкоду;
- діяти незалежно;
- бути підзвітним і прозорим.

Велика Британія – Editors' Code of Practice. Регулює діяльність журналістів і редакторів, особливо в питаннях приватності, точності, захисту дітей, висвітлення судових процесів. Має тісний зв'язок із системою медіарегулювання.

Німеччина – Прес-кодекс Німецької ради з питань преси (Deutscher Pressekodex). Містить етичні принципи щодо достовірності інформації, розмежування фактів і коментарів, захисту людської гідності, відповідального використання джерел.

Франція – Хартія професійних обов'язків журналістів. Наголошує на незалежності журналіста, свободі слова, відповідальності перед

громадянами, забороні маніпуляцій і тиску з боку влади або власників медіа.

Швеція – Кодекс етики шведської преси. Особливу увагу приділяє точності інформації, повазі до приватного життя та праву на відповідь. Функціонує в системі добровільного саморегулювання.

Канада – Canadian Association of Journalists Ethics Guidelines. Охоплює питання точності, незалежності, конфлікту інтересів, відповідального використання анонімних джерел.

Японія – Canon of Journalism (Канон журналістики). Акцентує увагу на соціальній відповідальності журналіста, точності фактів, неупередженості та служінні громадським інтересам.

Польща – Кодекс етики журналістів Польщі. Містить положення щодо свободи слова, професійної відповідальності, недопущення мови ворожнечі та дотримання принципів чесності.

Національні кодекси журналістської етики, попри культурні та правові відмінності, мають спільну основу: правдивість і точність інформації, відповідальність перед суспільством, повагу до людської гідності, незалежність журналіста, механізми професійного саморегулювання.

Законодавчі норми й професійні угоди. У демократичних країнах журналісти також регулюються нормами про свободу слова, захист даних, недоторканність приватного життя, що містяться у національних конституціях,

3. Перші професійні кодекси честі.

Підґрунтя для сучасної етики журналістської професії сформували кодифікації початку ХХ ст. Одним із найвідоміших є The Journalist's Creed (Кредо журналіста) – документ, написаний у 1914 році Вальтером Вільямсом (директором факультету журналістики Міссурійського університету), який сформулював базові морально-професійні принципи: служіння суспільству, прагнення до правди, відповідальність перед аудиторією. Ці ранні коди стали першими спробами формалізувати етику журналістики як самостійну професійну систему, що згодом вплинуло на міжнародні стандарти.

4. Розвиток журналістської етики в Україні та світі.

Протягом ХХ ст. етичні стандарти журналістської діяльності розвивалися паралельно з розвитком демократичних суспільств, інституцій свободи слова та професійних організацій журналістів. З'явилися численні кодекси національних союзів журналістів, міжнародні ініціативи на зразок Ethical Journalism Initiative, що сприяють універсалізації стандартів і підтримці незалежної етики по всьому світу.

Журналістська етика в Україні після здобуття незалежності

Після 1991 року, з відновленням незалежності України, у медіапросторі зняли офіційну цензуру, що дало новий поштовх розвитку вільної журналістики. У 2002 році українські журналісти ухвалили Кодекс етики українського журналіста — документ, який визначає професійні стандарти роботи, зокрема право на свободу слова, повагу приватного життя, неупереджене висвітлення судових процесів, недискримінацію та ін.

У 2003–2004 роках почала діяти Комісія з журналістської етики – орган саморегулювання, що розглядає етичні конфлікти та сприяє впровадженню стандартів у практику. Завдяки таким ініціативам українська журналістська етика стала частиною публічного діалогу про демократичні цінності та професійну відповідальність.

Сьогодні журналістська етика в Україні функціонує в контексті:

- законодавства про медіа, свободу слова та інформацію, яке гарантує права журналістів і встановлює обмеження (наприклад щодо захисту даних чи приватності);
- професійних кодексів і механізмів саморегулювання (Комісія з журналістської етики, Національна спілка журналістів України);
- викликів сучасної медіасередовища, включно з цифровою журналістикою, фейками, маніпуляціями, інформаційною війною тощо.

Особливо важливою є роль етики в умовах гібридних інформаційних загроз і війни: саме етичні стандарти допомагають журналістам балансувати між оперативністю, правдивістю та відповідальністю перед суспільством, уникати маніпуляцій і дезінформації.

Журналістська етика – це неразривна частина професійної культури журналістики, яка формувалася історично під впливом як глобальних

демократичних тенденцій, так і національного правового контексту. В Україні її розвиток після здобуття незалежності значною мірою пов'язаний із ухваленням власних кодексів, створенням органів саморегулювання та адаптацією до викликів сучасної інформаційної доби.

Питання для самоконтролю

1. Що таке журналістська етика та яку роль вона відіграє в професійній діяльності журналіста?
2. Які джерела формування журналістської етики можна виокремити в історичному та правовому контексті?
3. Чому виникла потреба в кодифікації етичних норм журналістської діяльності?
4. Які перші професійні кодекси честі журналістів відомі у світовій практиці та яке їх значення?
5. Як розвиток демократичних інститутів вплинув на формування журналістської етики у світі?
6. Якими були особливості становлення журналістської етики в Україні після здобуття незалежності?
7. Яке значення має Кодекс етики українського журналіста для сучасної медіапрактики?
8. Які виклики постають перед журналістською етикою в Україні в сучасних умовах (цифровізація, інформаційна війна, фейки)?
9. У чому полягає взаємозв'язок між журналістською етикою та законодавчо-правовими нормами?
10. Чому дотримання етичних принципів є особливо важливим у кризових і воєнних умовах?

Тема 2. Етичні та моральні принципи в сучасній журналістиці.

Журналістика як соціальний інститут відіграє ключову роль у формуванні громадської думки, демократичних цінностей та інформаційної культури суспільства. Саме тому професійна діяльність журналіста неможлива без чіткого дотримання етичних і моральних принципів. В умовах цифровізації, інформаційних війн, гібридних загроз та зростання

ролі соціальних мереж питання журналістської етики набуває особливої актуальності.

1. Базові принципи журналістської етики

Базові принципи журналістської етики становлять нормативно-ціннісний фундамент професійної журналістської діяльності. Вони визначають межі відповідальності журналіста, регулюють його взаємини з аудиторією, джерелами інформації, героями публікацій та суспільством загалом. У сучасних умовах розвитку медіасередовища, цифровізації та інформаційних війн значення етичних принципів журналістики істотно зростає.

1. *Принцип правдивості та достовірності.* Правдивість є базовою етичною вимогою журналістської професії. Журналіст зобов'язаний поширювати лише перевірену, точну та повну інформацію, уникаючи перекручень, перебільшень і маніпуляцій. Достовірність передбачає роботу з надійними джерелами, перевірку фактів, уточнення деталей і контексту подій. Поширення неправдивої інформації підриває довіру аудиторії та суперечить суспільному призначенню журналістики.

2. *Принцип об'єктивності та неупередженості.* Об'єктивність полягає в незаангажованому поданні інформації, незалежно від особистих переконань, політичних симпатій чи редакційного тиску. Журналіст повинен відокремлювати факти від оцінок, надавати слово різним сторонам конфлікту та забезпечувати баланс думок. Неупередженість є необхідною умовою формування критичного мислення аудиторії та забезпечення плюралізму в медіапросторі.

3. *Принцип незалежності.* Незалежність журналіста означає його професійну автономію від влади, бізнесу, політичних партій, рекламодавців та інших зацікавлених груп. Етична журналістика виключає приховану рекламу, замовні матеріали та використання професії в особистих або корпоративних інтересах. Дотримання цього принципу забезпечує довіру до медіа як до незалежного джерела інформації.

4. *Принцип гуманізму та поваги до людської гідності.* Гуманізм є ключовим моральним орієнтиром журналістської діяльності. Журналіст зобов'язаний поважати гідність кожної людини, незалежно від її соціального статусу,

національності, статі, віку чи переконань. Неприпустимими є дискримінація, мова ворожнечі, стереотипізація та сенсаційне використання людських трагедій. Особлива відповідальність покладається на журналіста у висвітленні тем, пов'язаних із насильством, війною, дітьми та вразливими групами.

5. *Принцип відповідальності перед суспільством.* Журналіст несе моральну відповідальність за наслідки оприлюднення інформації. Свобода слова передбачає усвідомлення потенційного впливу матеріалів на громадську думку, соціальну стабільність та безпеку. Етичний журналіст зважає суспільну значущість інформації та можливу шкоду від її публікації, керуючись принципом “не нашкодь”.

6. *Принцип дотримання приватності.* Повага до приватного життя є важливою складовою журналістської етики. Втручання в особистий простір людини можливе лише у випадках, коли інформація має беззаперечну суспільну значущість. Особливо суворі обмеження стосуються дітей, жертв злочинів, військовополонених і постраждалих у кризових ситуаціях.

7. *Принцип професійної чесності.* Професійна чесність передбачає відмову від плагіату, фальсифікації фактів, маніпуляцій і свідомого введення аудиторії в оману. Журналіст повинен визнавати власні помилки, відкрито їх виправляти та дотримуватися етичних норм у взаємодії з колегами й джерелами інформації.

8. *Принцип підзвітності та саморегуляції.* Етична журналістика передбачає готовність журналіста відповідати за свою діяльність перед аудиторією та професійною спільнотою. Саморегуляція, дотримання професійних кодексів, участь у роботі етичних комісій і відкритість до критики сприяють підвищенню стандартів журналістики та зміцненню довіри до медіа.

Базові принципи журналістської етики формують цілісну систему професійних і моральних орієнтирів журналіста. Їх дотримання є необхідною умовою функціонування демократичного медіапростору, захисту прав людини та забезпечення інформаційної безпеки суспільства.

2. *Журналістська етика та загальнолюдська мораль.*

Журналістська етика тісно пов'язана із загальнолюдськими моральними цінностями – чесністю, справедливістю, співчуттям,

відповідальністю. Проте професійна діяльність журналіста часто ставить його перед моральними дилемами. Наприклад, баланс між правом суспільства знати і правом особи на приватність є одним із найскладніших питань. Публікація інформації про особисте життя можлива лише тоді, коли вона має суспільну значущість.

У кризових ситуаціях – війна, теракти, катастрофи – журналіст має керуватися принципом “не нашкодь”. Навіть правдива інформація може бути подана так, що спричинить паніку, травматизацію або загрозу життю.

Таким чином, журналістська етика є поєднанням професійних стандартів і загальнолюдської моралі, адаптованої до специфіки медіадіяльності.

3. Дотримання стандартів журналістської етики

Дотримання стандартів журналістики є ключовою умовою професійної діяльності медіа та основою довіри аудиторії до журналістських матеріалів. Журналістські стандарти – це сукупність професійних вимог і норм, що визначають якість, достовірність та соціальну відповідальність медіаконтенту. Вони формуються на основі етичних принципів, міжнародної журналістської практики та досвіду демократичних суспільств.

1. *Стандарт достовірності та перевірки фактів.* Одним із фундаментальних стандартів журналістики є достовірність. Журналіст зобов’язаний перевіряти інформацію з кількох незалежних джерел, чітко відокремлювати факти від припущень і не поширювати неперевірені дані. Особливої уваги потребують матеріали, пов’язані з війною, кризами, безпекою та соціально вразливими групами, де помилка може мати серйозні наслідки.

2. *Стандарт балансу думок і точок зору.* Баланс думок передбачає представлення різних позицій сторін конфлікту або дискусії. Журналіст має надати можливість висловитися всім зацікавленим сторонам, уникаючи однобічності. Водночас баланс не означає надання слова дезінформації чи пропаганді, що суперечить суспільним інтересам і професійній відповідальності.

3. *Стандарт відокремлення фактів від коментарів.* Чітке розмежування фактичної інформації та оціночних суджень є обов'язковою вимогою якісної журналістики. Факти мають подаватися нейтрально, тоді як коментарі, аналітика чи авторські оцінки повинні бути чітко марковані як такі. Порушення цього стандарту призводить до маніпуляцій та втрати довіри аудиторії.

4. *Стандарт точності та коректності подачі інформації.* Точність охоплює правильне використання термінології, дат, цифр, імен, цитат і контексту. Навіть незначні помилки можуть спотворити зміст матеріалу. У разі виявлення помилок журналіст або редакція мають оперативно й відкрито їх виправити, що також є елементом професійної етики.

5. *Стандарт незалежності та відсутності конфлікту інтересів.* Журналістська діяльність має бути незалежною від політичного, економічного або особистого впливу. Неприпустимими є прихована реклама, замовні матеріали, використання журналістської платформи для просування власних інтересів. Прозорість і чесність у взаємодії з аудиторією є необхідною умовою дотримання цього стандарту.

6. *Стандарт гуманізму та відповідальності.* Журналіст несе відповідальність за наслідки оприлюдненої інформації. Дотримання стандарту гуманізму передбачає повагу до гідності людини, уникнення мови ворожнечі, сенсаційності та експлуатації людських трагедій. Особливо це стосується матеріалів про жертв насильства, дітей, військових і цивільне населення в умовах війни.

7. *Роль редакційної політики та саморегуляції.* Дотримання стандартів журналістики є не лише особистою відповідальністю журналіста, а й результатом системної редакційної політики. Редакційні кодекси, внутрішні стандарти, робота редакційних рад і органів саморегуляції сприяють підвищенню якості контенту та формуванню професійної культури в медіа.

Важливу роль відіграють професійні кодекси, зокрема Кодекс етики українського журналіста, а також міжнародні документи. Вони не мають сили закону, але є орієнтиром професійної поведінки. Саморегуляція, робота редакційних рад, діяльність комісій з журналістської етики

сприяють підвищенню рівня довіри до медіа та формуванню відповідальної журналістської спільноти.

Дотримання стандартів журналістики забезпечує суспільну значущість медіа, сприяє формуванню поінформованого громадянського суспільства та захисту демократичних цінностей. У сучасних умовах інформаційних викликів роль журналістських стандартів зростає, а їх системне впровадження стає необхідною умовою професійної журналістської діяльності.

4. Порухення етичних норм у сучасній журналістиці.

Сучасний медіапростір демонструє низку системних порушень журналістської етики, серед яких:

- 1) Поширення фейкових новин і дезінформації. Гонитва за швидкістю публікації часто призводить до нехтування перевіркою фактів.
- 2) Маніпулятивні заголовки та клікбейт. Емоційно забарвлені або оманливі заголовки спотворюють суть матеріалу.
- 3) Порухення приватності. Незаконне втручання в особисте життя, особливо щодо дітей, жертв насильства або військових.
- 4) Мова ворожнечі та стереотипізація. Використання дискримінаційних висловлювань за ознаками національності, статі, релігії чи соціального статусу.
- 5) Комерціалізація контенту. Прихована реклама, джинса, залежність від власників медіа підривають довіру аудиторії.

Етичні та моральні принципи є фундаментом професійної журналістики. Їх дотримання забезпечує довіру суспільства до медіа, сприяє розвитку демократії та інформаційної безпеки. В умовах сучасних викликів роль етичної відповідальності журналіста зростає, а формування етичної культури стає важливим завданням журналістської освіти й практики.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає різниця між журналістською етикою та загальнолюдською мораллю? Наведіть приклади.

2. Які базові принципи журналістської етики ви вважаєте ключовими для сучасних медіа і чому?
3. Як журналіст має діяти у випадку конфлікту між правом суспільства на інформацію та правом людини на приватність?
4. Які основні порушення журналістської етики є найбільш поширеними в сучасному медіапросторі? Поясніть причини їх виникнення.
5. Чому дотримання стандартів журналістської етики є важливим для довіри аудиторії до медіа?
6. Яку роль відіграють професійні кодекси журналістської етики у формуванні відповідальної журналістської практики?

Тема 3. Принципи та шляхи контролю за дотриманням журналістської етики.

Дотримання журналістської етики є необхідною умовою функціонування демократичного суспільства, забезпечення довіри аудиторії до медіа та захисту права громадян на достовірну й неупереджену інформацію. Контроль за дотриманням етичних норм у журналістиці здійснюється на основі поєднання професійного саморегулювання, редакційної відповідальності, суспільного контролю та правових механізмів.

1. Основні принципи контролю за дотриманням журналістської етики.

Контроль за дотриманням журналістської етики ґрунтується на низці ключових принципів:

Принцип саморегулювання. Журналістська спільнота самостійно формує етичні стандарти, кодекси та механізми їх дотримання. Саморегулювання передбачає добровільне визнання журналістами професійних норм і готовність нести моральну відповідальність за їх порушення.

Принцип професійної відповідальності. Журналіст усвідомлює відповідальність перед суспільством, аудиторією, героями матеріалів і колегами. Контроль у цьому контексті проявляється через внутрішню професійну самодисципліну та дотримання стандартів незалежно від зовнішнього тиску.

Принцип публічності та відкритості. Розгляд етичних порушень часто відбувається відкрито, із залученням громадськості, експертів та професійних об'єднань. Це сприяє формуванню суспільної довіри до медіа та підвищенню прозорості їхньої діяльності.

Принцип балансу свободи слова та відповідальності. Контроль за етикою не має обмежувати свободу слова, однак покликаний запобігати зловживанням нею, зокрема поширенню дезінформації, мови ворожнечі, маніпуляцій чи порушень прав людини.

Принцип недопущення цензури. Етичний контроль не є формою державної чи політичної цензури, а має базуватися на добровільному прийнятті професійних норм і моральних засад журналістської діяльності.

2. Документи, які регулюють журналістську етику

Система документів, що регулюють журналістську етику, формує нормативно-ціннісну основу професійної діяльності журналіста. Вона поєднує міжнародні етичні акти, національні кодекси, законодавчі норми та внутрішньоредакційні документи, кожен із яких виконує окрему, але взаємодоповнювальну функцію.

1) Міжнародні документи з журналістської етики.

Міжнародні етичні документи встановлюють універсальні стандарти журналістської діяльності, які визнаються професійною спільнотою в усьому світі. Вони не мають прямої юридичної сили, але слугують моральним і професійним орієнтиром.

Декларація принципів поведінки журналістів (Міжнародна федерація журналістів, IFJ). Це один із ключових міжнародних документів у сфері журналістської етики. У ньому закріплено такі принципи:

- право суспільства на правдиву інформацію;
- повага до істини та обов'язок журналіста її шукати;
- точність і перевірка фактів;
- відокремлення фактів від коментарів;
- повага до приватного життя та людської гідності;
- недопущення дискримінації, мови ворожнечі та пропаганди насильства;
- незалежність журналіста від політичного, економічного та іншого тиску.

Цей документ часто використовується як еталон під час розроблення національних кодексів етики.

Документи ЮНЕСКО та Ради Європи.

Резолюції та рекомендації ЮНЕСКО і Ради Європи підкреслюють роль журналістики у захисті прав людини, наголошують на відповідальності медіа в умовах конфліктів і криз, визначають межі свободи слова з урахуванням безпеки, моралі та прав інших осіб.

Ці документи особливо важливі для країн демократичного розвитку та для журналістики в умовах війни.

2. Національні кодекси журналістської етики.

Національні етичні кодекси конкретизують міжнародні принципи з урахуванням культурних, правових і суспільних умов окремої країни.

Кодекс етики українського журналіста.

Це базовий етичний документ для журналістів України. Він визначає обов'язок журналіста поширювати точну, повну й перевірену інформацію, неприпустимість маніпуляцій, дезінформації та прихованої реклами, повагу до честі, гідності та приватного життя людини, особливу відповідальність журналіста під час висвітлення тем війни, насильства, трагедій, заборону мови ворожнечі та дискримінаційних висловлювань, етичні норми роботи з джерелами інформації.

Кодекс має добровільний характер, але є важливим інструментом професійного саморегулювання та моральної оцінки діяльності журналістів.

Інші національні кодекси.

Подібні кодекси існують у більшості країн світу (Кодекс професійної етики журналістів США, Великої Британії, Німеччини тощо) і виконують функцію уніфікації професійних стандартів, підвищення довіри аудиторії, орієнтира для розв'язання етичних дилем.

3. Законодавчі акти як основа етичного регулювання

Хоча журналістська етика не тотожна праву, законодавство створює обов'язкові межі професійної діяльності.

Законодавчі акти у системі регулювання журналістської етики: розширений аналіз

Законодавчі акти відіграють важливу роль у системі регулювання журналістської діяльності, встановлюючи обов'язкові правові межі, в межах яких реалізуються етичні принципи професії. На відміну від етичних кодексів, що мають рекомендаційний характер, норми права є юридично обов'язковими та передбачають конкретні санкції за їх порушення.

Журналістська етика й законодавство тісно взаємопов'язані, але не тотожні. Етика визначає моральні стандарти професії, орієнтовані на відповідальність, добросесність і суспільне благо. Закон встановлює мінімально допустимі межі поведінки журналіста та гарантує захист прав і свобод громадян.

У демократичному суспільстві журналіст зобов'язаний діяти одночасно в межах закону й відповідно до етичних норм, навіть у ситуаціях, коли закон прямо не регулює певні професійні дилеми.

2. Основні законодавчі акти, що регулюють журналістську діяльність в Україні

Законодавство про інформацію та медіа.

Закон України «Про інформацію» визначає право громадян на отримання інформації, принципи відкритості, доступності та достовірності інформації, обов'язки журналіста щодо перевірки та коректного використання інформації, межі поширення інформації, пов'язані з національною безпекою, громадським порядком і захистом прав людини.

Закон України «Про медіа» регулює діяльність суб'єктів у сфері медіа, встановлює вимоги до контенту, зокрема щодо недопущення мови ворожнечі, пропаганди насильства, дискримінації, визначає відповідальність медіа за порушення встановлених норм, узгоджує українське медійне законодавство з європейськими стандартами.

Ці акти безпосередньо пов'язані з етичними принципами правдивості, відповідальності та поваги до людини.

Законодавство про захист честі, гідності та приватного життя.

Цивільний кодекс України гарантує право на повагу до честі, гідності та ділової репутації, визначає механізми спростування недостовірної інформації, передбачає відшкодування моральної шкоди.

Ці норми стимулюють журналіста дотримуватися стандартів точності, балансу думок і коректності формулювань.

Закон України «Про захист персональних даних» регулює збір, зберігання та поширення персональної інформації, обмежує публікацію персональних даних без згоди особи, особливо важливий під час роботи з чутливими темами (діти, жертви злочинів, військові).

3. Законодавство у сфері відповідальності за порушення етичних норм.

Кримінальне та адміністративне право. Кримінальне законодавство передбачає відповідальність за розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі, посягання на територіальну цілісність і національну безпеку, втручання в приватне життя, поширення закликів до насильства.

Адміністративні санкції можуть застосовуватися у разі порушення правил поширення інформації, недотримання вимог до медійного контенту, порушення умов ліцензування медіа. Такі норми мають безпосередній зв'язок із заборонаю мови ворожнечі, маніпуляцій і пропаганди.

Авторське право та суміжні права. Законодавство про авторське право захищає результати творчої діяльності, регулює використання текстів, фото, відео та аудіоматеріалів, забороняє плагіат і незаконне запозичення контенту.

Дотримання авторського права є не лише правовою вимогою, а й важливим етичним принципом журналістської доброчесності.

Законодавчі акти створюють правову основу для реалізації етичних норм, захищають суспільні інтереси та права людини, визначають юридичні наслідки порушень, слугують інструментом стримування зловживань свободою слова.

Водночас закон не може охопити всі етичні дилеми, тому етичні кодекси та редакційні стандарти доповнюють правове регулювання, забезпечуючи вищий рівень професійної відповідальності.

На відміну від етичних кодексів, закон має обов'язкову силу, передбачає юридичну відповідальність, регулює мінімально допустимі межі поведінки журналіста. Законодавчі акти є необхідним елементом

системи контролю за журналістською діяльністю, оскільки вони встановлюють обов'язкові межі свободи слова та механізми юридичної відповідальності. У поєднанні з етичними кодексами та саморегулюванням вони формують комплексну модель відповідальної журналістики, зорієнтованої на захист прав людини, суспільну довіру та демократичні цінності. Таким чином, етика визначає професійний ідеал, а право – юридичний мінімум.

4. Внутрішньоредакційні документи

Внутрішньоредакційні документи адаптують загальні етичні принципи до конкретної медіаорганізації. До них належать редакційні кодекси та стандарти, редакційні статuti, правила фактчекінгу та роботи з джерелами, інструкції щодо висвітлення чутливих тем (війна, діти, жертви насильства).

Їхня роль полягає у формуванні єдиної редакційної культури, запобіганні етичним порушенням, забезпеченні відповідальності не лише окремого журналіста, а й редакції загалом.

Отже, документи, що регулюють журналістську етику, утворюють багаторівневу систему норм, у якій міжнародні принципи, національні кодекси, законодавство та редакційні правила взаємодіють між собою. Вони не лише встановлюють межі допустимого, а й формують професійну ідентичність журналіста, сприяючи відповідальній, чесній та суспільно значущій журналістиці.

3. Наслідки для журналістів у разі порушення журналістської етики

Порушення журналістської етики може мати різні наслідки, залежно від характеру порушення та механізмів контролю.

Морально-репутаційні наслідки. Порушення етичних норм призводить до втрати довіри аудиторії, зниження професійного авторитету журналіста та репутаційних втрат для медіа.

Професійні санкції. Журналіст може зазнати осуду з боку професійної спільноти, отримати публічне застереження, догану, бути усунутим від підготовки матеріалів або звільненим з редакції.

Рішення органів саморегулювання. Комісії з журналістської етики можуть ухвалювати рішення про визнання матеріалу таким, що порушує професійні стандарти, та рекомендувати публічні вибачення або спростування.

Юридичні наслідки.

У разі грубих порушень (наклеп, порушення приватного життя, поширення мови ворожнечі) журналіст або медіа можуть нести цивільну, адміністративну чи кримінальну відповідальність.

4. Роль редакційної політики у дотриманні журналістської етики

Редакційна політика відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання журналістської етики.

Формування єдиних стандартів. Це означає, що чітко визначена редакційна політика встановлює правила роботи з інформацією, джерелами, візуальним контентом та темами підвищеної чутливості.

Профілактика етичних порушень передбачає редакційний контроль, фактчекінг, колективне обговорення матеріалів і робота редакторів, що зменшує ризик помилок та маніпуляцій.

Навчальна функція. Редакції повинні сприяти підвищенню етичної культури журналістів через тренінги, внутрішні обговорення, аналіз складних кейсів і помилок.

Захист журналіста. Редакційна політика може захищати журналіста від політичного, економічного чи іншого тиску, допомагаючи йому дотримуватися етичних принципів у складних умовах, зокрема під час війни чи криз.

Відповідальність перед аудиторією. Редакція несе колективну відповідальність за опублікований контент, що підсилює значення етики як системного елементу медійної діяльності.

Отже, контроль за дотриманням журналістської етики є багаторівневим процесом, який поєднує саморегулювання, редакційну відповідальність, суспільний контроль і правові механізми. Саме така комплексна система забезпечує баланс між свободою слова та професійною відповідальністю журналістів, сприяє підвищенню якості медіаконтенту й зміцненню довіри суспільства до журналістики.

Питання для самоконтролю.

1. У чому полягає сутність контролю за дотриманням журналістської етики та чому він є важливим для демократичного суспільства?
2. Які основні принципи контролю за дотриманням журналістської етики ви можете назвати? Охарактеризуйте кожен із них.
3. У чому полягає принцип саморегулювання журналістської діяльності та які його переваги порівняно з державним контролем?
4. Як поєднуються свобода слова та професійна відповідальність журналіста в контексті етичного контролю?
5. Які міжнародні та національні документи регулюють журналістську етику? Наведіть приклади.
6. Яку роль відіграють органи журналістського саморегулювання у контролі за дотриманням етичних стандартів?
7. Які основні наслідки може мати порушення журналістської етики для журналіста та редакції?
8. Чим відрізняються морально-репутаційні та юридичні наслідки порушення журналістської етики?
9. Яке значення має редакційна політика у формуванні етичної поведінки журналістів?
10. Як редакційна політика може сприяти запобіганню етичним порушенням у журналістській діяльності?

Тема 4. Журналіст як професіонал: права й обов'язки

Журналістика як суспільно значуща професія поєднує права, що забезпечують свободу слова та доступ до інформації, і обов'язки, які гарантують відповідальне, етичне й правомірне інформування суспільства. Професіоналізм журналіста визначається не лише рівнем майстерності, а й здатністю дотримуватися стандартів, працювати в межах закону та усвідомлювати соціальні наслідки своєї діяльності.

1. Ключові професійні обов'язки журналіста.

Професійні обов'язки журналіста формуються на основі етичних кодексів, стандартів журналістики та законодавчих норм.

- Забезпечення достовірності та точності інформації. Журналіст зобов'язаний перевіряти факти щонайменше з кількох надійних джерел, уникати поширення неперевіреної або сумнівної інформації, чітко відокремлювати факти від оцінок, коментарів і припущень.

Дотримання цього обов'язку є основою довіри аудиторії до медіа.

- Баланс думок і неупередженість. Відповідно до цього, журналіст повинен представляти різні точки зору, особливо в суспільно значущих і конфліктних темах, не допускати однобокого або тенденційного висвітлення подій, уникати прихованого нав'язування власної позиції.

- Повага до прав і гідності людини. До ключових обов'язків належать повага до честі, гідності та репутації особи, недопущення дискримінаційних висловлювань, обережне висвітлення тем насильства, трагедій, війни, особливо щодо дітей і вразливих груп.

- Дотримання професійної незалежності. Журналіст зобов'язаний протидіяти політичному, економічному та ідеологічному тиску, не приймати винагород або подарунків, що можуть вплинути на об'єктивність, відмовлятися від виконання завдань, які суперечать етичним нормам.

- виправлення помилок. Професійний обов'язок журналіста – визнавати допущені помилки, оперативно публікувати спростування або уточнення, діяти прозоро щодо власних неточностей.

2. Основні права журналіста, закріплені українським законодавством

Журналіст у демократичному суспільстві має широкий спектр прав, які забезпечують свободу слова, доступ до інформації, захист професійної діяльності та умови для незалежної роботи. Українське законодавство закріплює ці права у Конституції України, законах про інформацію, медіа, доступ до публічної інформації, а також у нормах міжнародного права, яке є частиною національної правової системи.

1) Право на свободу слова і вираження поглядів. Конституційна основа – Стаття 34 Конституції України, яка гарантує свободу думки та слова, вільне вираження поглядів, право на поширення інформації будь-яким законним способом.

Практичний зміст для журналіста полягає у можливості висловлювати позицію, проводити журналістські розслідування,

критикувати владу, бізнес, громадські інституції, публічно висловлювати незалежну думку без страху репресій.

Обмеження можливі лише за законом (наприклад, у випадках загрози нацбезпеці, пропаганди війни, мови ворожнечі тощо). Важливо: обмеження не можуть бути надмірними і повинні бути пропорційними.

2) Право на доступ до інформації. Законодавчі гарантії – це Закон України “Про доступ до публічної інформації” (2011), Закон України “Про інформацію” (1992), Закон України “Про медіа” (2020).

Ці акти закріплюють право на отримання інформації від органів влади, доступ до документів, даних, звітів, офіційних матеріалів, право на участь у публічних заходах (брифінги, пресконференції, сесії, судові засідання тощо).

Практичні можливості цих документів полягають в тому, що журналіст має право подавати інформаційні запити, отримувати відповіді у встановлені законом строки, оскаржувати відмови у судовому порядку.

3) Право на професійну автономію та редакційну незалежність. Законодавчий зміст виявляється в тому, що журналіст має право самостійно обирати теми, підходи та методи збору інформації, не виконувати накази, які суперечать професійній етиці та закону, не підписувати матеріали, які були змінені редакцією всупереч змісту та позиції автора.

Це право випливає з принципу незалежності медіа, закріпленого в Конституції та законах про медіа.

Практичний аспект виявляється в тому, що журналіст має право відмовитися від редакційних вимог, що порушують етичні стандарти, захищати авторські права на власний матеріал.

4) Право на захист професійної діяльності та недоторканність журналістської праці.

Гарантії захисту закладено в українському законодавстві.

Відповідно, українське законодавство встановлює, що перешкоджання законній журналістській діяльності є правопорушенням, журналіст має право на захист від тиску, залякування, переслідування.

Конкретні гарантії, які отримують медійники, – право на звернення до суду у разі порушення прав, право на захист у випадках погроз або

насилюства (особливо актуально під час війни), право на захист журналістських матеріалів та обладнання.

5) Право не розкривати джерело інформації. Це право регулює Стаття 32 Закону України “Про інформацію”. Згідно з нею, журналіст має право не розкривати джерела інформації, якщо це не суперечить закону.

Суть права полягає в тому, що є ключовий механізм для захисту інформаторів, можливості розкривати корупцію, зловживання, порушення прав, забезпечення журналістських розслідувань. Проте він накладає і певні обмеження – розкриття джерела можливе лише за рішенням суду у випадках, визначених законом (наприклад, загроза нацбезпеці, тяжкі злочини).

6) Право на охорону професійної та фізичної безпеки. Особливо важливе під час війни, протестів, конфліктів. Згідно з ним, журналіст має право працювати в безпечних умовах, отримувати підтримку від редакції у питаннях безпеки, вимагати гарантій від органів влади щодо безпеки під час виконання професійних завдань.

7) Право на компенсацію та відшкодування збитків. Якщо журналіст зазнав незаконного звільнення, перешкоджання роботі, фізичної шкоди або погроз, він має право звертатися до суду, вимагати відшкодування моральної або матеріальної шкоди, добиватися притягнення винних до відповідальності.

Права журналіста в Україні формують основу для незалежної, професійної, відповідальної журналістики. Вони гарантують свободу слова, доступ до інформації, захист від тиску та можливість здійснювати розслідування. Водночас ці права мають бути реалізовані в межах закону, з урахуванням етичних норм і прав інших людей.

3. Баланс між правом суспільства на інформацію та правом особи на приватність

Однією з найскладніших професійних дилем є поєднання *права суспільства знати і права особи на приватне життя*.

Принцип суспільного інтересу. Втручання в приватність може бути виправдане лише тоді, коли інформація має значну суспільну вагу, йдеться

про посадових осіб або публічних діячів, оприлюднення інформації сприяє захисту прав громадян або викриттю зловживань.

Обмеження втручання в приватне життя. У цьому контексті журналіст повинен уникати публікації персональних даних без згоди особи, не розголошувати подробиці приватного життя, якщо вони не мають суспільного значення, особливо обережно працювати з інформацією про дітей, поранених, загиблих, військових.

Принцип пропорційності. Обсяг оприлюдненої інформації має бути мінімально необхідним для розуміння суспільно важливої теми.

4. Способи уникнення маніпуляцій у поданні інформації

Маніпуляції в медіа – це свідоме або несвідоме викривлення реальності, яке змінює сприйняття аудиторією подій, фактів чи оцінок. Вони можуть мати політичні, економічні чи соціальні мотиви, і часто використовуються для формування потрібної громадській думці позиції.

Професійний журналіст повинен не лише уникати маніпуляцій, а й усвідомлено протистояти їм в роботі.

1) Чітке розмежування фактів і оцінок. Це означає, що журналіст повинен відокремлювати факти від коментарів, а також чітко позначати, де саме в матеріалі міститься оцінка, думка або інтерпретація.

Це реалізується таким чином: факт – це подія, цифра, цитата, документ. Оцінка – це думка, припущення, судження. Коментар – це інтерпретація факту експертом або журналістом. Наприклад: *Факт:* “Служба статистики повідомила, що рівень інфляції у серпні становив 5%.” *Оцінка:* “Це свідчить про серйозну кризу в економіці.” Маніпуляція виникає, якщо оцінка подається як факт або навпаки.

2) Використання кількох і незалежних джерел інформації. Це важливо, тому що одне джерело може бути упередженим, недостовірним, зацікавленим, під тиском. Тому для підтвердження інформації потрібні декілька незалежних джерел.

Практичні поради в такому випадку:

- Збирати інформацію з офіційних документів, пресслужб, експертів, свідків.
- Перевіряти інформацію з різних точок зору.

- Уникати джерел, які не мають доказової бази.

3) Фактчекінг та перевірка інформації. Фактчекінг – це перевірка фактів, цифр, цитат і тверджень на правдивість.

Основні етапи фактчекінгу:

1. Перевірка первинного джерела (де було опубліковано/оголошено інформацію).

2. Перевірка контексту (чи не вирвано фразу з контексту).

3. Перевірка даних (ціфри, дати, імена, місця).

4. Перевірка достовірності цитат (чи справді людина так сказала).

Фактчекінг запобігає маніпуляціям, бо журналіст не поширює “чутки”, а базується на перевірених фактах.

4) Виважене формулювання заголовків і підзаголовків. Заголовок – це перше, що бачить аудиторія, і саме він формує первинне сприйняття.

Маніпуляції в заголовках виявляються у таких формах:

- емоційні формулювання;
- перебільшення;
- приховані оцінки;
- заголовок, який не відповідає змісту матеріалу.

Маніпуляцій можна уникнути, якщо дотримуватися таких вимог:

- заголовок має відображати зміст матеріалу;
- уникати сенсаційності, якщо це не обґрунтовано;
- не використовувати мову ворожнечі або дискримінаційні формулювання.

5) Використання точних і нейтральних термінів. Терміни можуть бути нейтральними або навантаженими емоційно. Наприклад, “акція протесту” vs “бунт”, “злочин” vs “подія”, “війна” vs “конфлікт” (коли це є очевидною війною)

Щоб уникнути цього, слід дотримуватися професійного правила: журналіст повинен використовувати терміни, що відповідають фактам, і уникати мовної маніпуляції.

6) Баланс думок і позицій (принцип плюралізму). Це означає, у конфліктних темах журналіст має представити позиції сторін, надати можливість висловитися усім учасникам, уникати “одностороннього” подання. Для цього слід дотримуватися таких правил:

- використовувати цитати від різних сторін;
- брати коментарі експертів з різними точками зору;
- давати роз'яснення контексту і причин конфлікту.

7) Прозорість щодо джерел та методів збору інформації. Це важливо, бо журналіст має пояснювати, звідки отримано інформацію, якщо це можливо без шкоди для джерел. Наприклад, “За даними офіційного звіту...”, “За словами представника Міністерства...”, “Експерт пояснює...”, “За інформацією свідків...”. Прозорість знижує ризик маніпуляцій і підвищує довіру.

8) Уникнення “фреймів” і нав'язування інтерпретацій. Фрейм – це рамка, через яку подається інформація. Вона може бути маніпулятивною, якщо, підкреслює лише один аспект події, приховує важливі контексти, створює “правильний” наратив.

Для того, аби уникнути маніпуляцій у фреймах, слід надавати контекст, не обирати тільки ті факти, що підтверджують одну версію, розкривати складність теми.

9) Уникнення “накручування” емоцій (емоційна нейтральність).

У професійній діяльності журналіст має уникати перебільшення, сенсаційності, шокових деталей без потреби. Особливо це важливо в матеріалах про насильство, трагедії, війну, дітей.

10) Редакційний контроль та внутрішні стандарти. Маніпуляції часто з'являються не лише через недбалість, а й через відсутність редакційної системи.

Роль редакції: полягає у перевірці фактів, контролі за заголовками, коректурі та редагування, перевірці балансу думок.

Уникнення маніпуляцій – це не лише етичний вибір журналіста, а й професійна відповідальність. Вона забезпечує довіру аудиторії, якість журналістського продукту;

Журналіст як професіонал поєднує у своїй діяльності широкі права, гарантовані демократичним суспільством, і високі обов'язки перед аудиторією та державою. Баланс між свободою слова, правом на інформацію та повагою до приватного життя, а також свідоме уникнення

маніпуляцій є ключовими ознаками відповідальної, етичної та суспільно значущої журналістики.

Питання для самоконтролю.

1. У чому полягає професійна відповідальність журналіста перед суспільством?
2. Які ключові професійні обов'язки журналіста визначаються етичними стандартами?
3. Чому достовірність і перевірка фактів є базовими принципами журналістської діяльності?
4. Які основні права журналіста закріплені українським законодавством?
5. Як право журналіста на свободу слова поєднується з юридичною відповідальністю?
6. У чому полягає баланс між правом суспільства на інформацію та правом особи на приватність?
7. У яких випадках втручання журналіста у приватне життя може бути виправданим?
8. Які форми маніпуляції найчастіше використовуються в медіа?
9. Які професійні прийоми допомагають журналісту уникати маніпуляцій у поданні інформації?
10. Яку роль відіграє редакційний контроль у забезпеченні професійних прав і обов'язків журналіста?

Тема 5. Нормативно-правова база діяльності журналіста.

Журналістська діяльність у демократичному суспільстві регулюється комплексом нормативно-правових актів, які визначають права, обов'язки, гарантії та відповідальність журналіста. Нормативно-правова база забезпечує баланс між свободою слова та захистом прав людини, державних інтересів і суспільної безпеки.

1. Основні закони України, які регулюють діяльність журналіста. Діяльність журналіста в Україні регулюється системою законів, які визначають його права, обов'язки, гарантії, а також межі свободи слова. Ця

система включає як загальні закони, так і спеціальні, що стосуються медіа та інформації.

1) **Конституція України.** Конституція є основним законом держави, який встановлює базові принципи свободи слова і медіа.

Ключові положення:

- Свобода слова і вільне вираження поглядів (Ст. 34).
- Заборона цензури (Ст. 15).
- Право на доступ до інформації (Ст. 34).
- Захист честі, гідності, приватного життя (Ст. 32, 34).
- Гарантії прав людини (Ст. 3, 8, 34).

Конституція визначає основний баланс між свободою слова та захистом інших прав і свобод.

2) Закон України «Про медіа». Це ключовий закон, який визначає основні правила діяльності медіа та журналістів.

Основні положення:

- визначення поняття медіа, журналістської діяльності, медіаорганізації;
- принципи свободи слова та незалежності журналістів;
- відповідальність за поширення недостовірної інформації, мову ворожнечі, пропаганду;
- гарантії редакційної незалежності та відсутність цензури;
- правила регулювання реклами, інформаційних кампаній, державних медіа.

3) Закон України «Про інформацію». Регулює загальні питання інформаційної діяльності, в тому числі:

Основні положення:

- правові засади отримання, зберігання, поширення інформації;
- визначення інформації як суспільного блага;
- порядок доступу до інформації;
- обмеження доступу до інформації у визначених законом випадках (державна таємниця, персональні дані тощо).

4) Закон України «Про доступ до публічної інформації». Закон, який забезпечує реальне право громадян на отримання інформації від органів влади.

Основні положення:

- визначення поняття публічна інформація;
- механізм подання запиту на інформацію;
- строки розгляду запиту;
- перелік випадків, коли доступ може бути обмежений;
- відповідальність за незаконне обмеження доступу.

5) Закон України «Про захист персональних даних» регулює:

- порядок обробки та захисту персональних даних;
- права особи на захист приватного життя;
- правила збору, зберігання, використання даних у журналістських матеріалах.

Для журналіста важливо отримувати персональні дані законно, не порушувати приватність без обґрунтованої суспільної потреби, не розголошувати дані, які можуть завдати шкоди людині.

6) Закон України «Про інформацію в інтернеті» врегульовує діяльність інтернет-медіа, блогерів та онлайн-платформ.

Основні положення:

- визначення інтернет-ресурсів як медіа;
- правила поширення інформації в мережі;
- відповідальність за фейки, наклеп, розпалювання ворожнечі;
- регулювання реклами в інтернеті.

7) Закон України «Про телебачення і радіомовлення». Хоча зараз у частині норм він інтегрований в «Про медіа», цей закон досі важливий для розуміння:

Основні положення:

- ліцензування мовників;
- вимоги до мовлення (квоти, стандарти, етика);
- правила щодо реклами та інформаційних програм.

8) Цивільний кодекс України регулює громадянсько-правові відносини, у тому числі

Основні положення:

- захист честі, гідності та ділової репутації;
- право на спростування недостовірної інформації;
- компенсація моральної шкоди.

Це важливо для журналіста, оскільки він може бути притягнутий до цивільної відповідальності за порушення прав людини.

9) Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за окремі правопорушення, пов'язані з медіа.

Основні статті:

- наклеп (поширення недостовірної інформації);
- перешкоджання журналістській діяльності;
- розпалювання ворожнечі;
- порушення приватного життя.

10) Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) – міжнародний документ, який має прямий вплив на українське законодавство.

Основні положення:

- Стаття 10 гарантує свободу вираження поглядів;
- дозволяє обмеження лише за законом і лише у випадках, необхідних у демократичному суспільстві;
- рішення ЄСПЛ є обов'язковими для України.

Отже, як бачимо, система нормативно-правових актів, що регулюють журналістську діяльність в Україні, забезпечує захист свободи слова, доступ до інформації, гарантії професійної діяльності, відповідальність за порушення. Це створює правову основу для професійної та етичної роботи журналіста в умовах демократії.

2. Статус журналіста згідно з українським законодавством.

Поняття статусу журналіста. Статус журналіста – це юридичне визначення особи, яка здійснює журналістську діяльність, її правовий статус та гарантії.

Згідно з українським законодавством, журналіст – це особа, яка здійснює професійну діяльність із збору, обробки, створення та поширення інформації, працює в медіа або як незалежний журналіст, має право на доступ до інформації та захист професійної діяльності.

Статус журналіста включає права (доступ до інформації, свобода слова, захист від переслідування, право не розкривати джерела), гарантії: захист у разі тиску, перешкоджання, загрози життю, обов'язки: дотримання законів, етики, прав людини, достовірності інформації.

3. Основні положення Закону України “Про медіа”. Закон “Про медіа” є фундаментальним документом для сучасної медійної сфери України. Він визначає поняття медіа, журналістської діяльності, медіаорганізації; права, обов’язки, відповідальність журналістів та медіа; правила поширення інформації, стандарти журналістики; заборону мови ворожнечі, пропаганди насильства, дезінформації; механізми саморегулювання та державного контролю.

Ключові положення закону –

- заборона цензури: медіа мають право на свободу висловлення;
- незалежність журналістів: заборона тиску на журналістів;
- відповідальність за контент: медіа відповідають за поширення неправдивої інформації;
- рівність доступу до медіа: заборона дискримінації та нерівного доступу;
- розмежування редакційної політики та власницьких інтересів: редакційна незалежність.

4. Основні положення Закону України «Про доступ до публічної інформації». Мета Закону – забезпечити реалізацію права громадян на отримання інформації від державних органів та органів місцевого самоврядування.

Ключові положення –

- публічна інформація — інформація, яка створюється, отримується або зберігається органами влади;
- запит на інформацію: будь-яка особа може звернутися з запитом;
- строки надання: інформація має бути надана протягом визначеного строку (зазвичай 5 робочих днів);
- відмови: можливі лише у випадках, визначених законом (наприклад, державна таємниця, персональні дані);
- апеляція: журналіст може оскаржити відмову у суді.

5. Кримінальний кодекс України (у контексті журналістської діяльності). Кримінальний кодекс передбачає відповідальність за такі діяння, які можуть бути пов’язані з медіа:

Наклеп (Ст. 297 КК України) –

- умисне поширення недостовірних відомостей, що завдають шкоди честі та гідності;
- може бути притягнуто до кримінальної відповідальності.

Порушення таємниці приватного життя –

- незаконне розголошення інформації, що є приватною;
- відповідальність за порушення приватності.

Розпалювання ворожнечі –

- поширення інформації, яка закликає до ненависті, дискримінації;
- передбачена кримінальна відповідальність.

Перешкоджання професійній діяльності журналіста –

- умисне перешкоджання законній діяльності журналіста;
- кримінальна відповідальність за тиск, залякування, насильство.

6. Європейська конвенція з прав людини і свободи слова та діяльність журналістів в Україні.

Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) – міжнародний договір, який гарантує права людини, включно зі свободою слова. Ключову норму відображено у Статті 10 ЄКПЛ – свобода вираження поглядів:

- право на отримання і поширення інформації;
- право на свободу висловлення думки;
- обмеження можливі лише за законом і якщо вони необхідні у демократичному суспільстві (нацбезпека, порядок, захист репутації, охорона здоров'я тощо).

Значення для України. Україна як держава-член Ради Європи зобов'язана:

- дотримуватися норм ЄКПЛ;
- враховувати рішення Європейського суду з прав людини;
- забезпечувати свободу слова та захист журналістів.

З практичного погляду, ЄКПЛ забезпечує додатковий рівень захисту журналістів, можливість оскарження порушень у ЄСПЛ, обмеження для держави щодо втручання в журналістську діяльність.

Отже, нормативно-правова база журналістської діяльності в Україні складається з:

- Конституції та основних законів (про інформацію, медіа, доступ до публічної інформації);
- норм, що визначають статус журналіста та гарантії його діяльності;
- кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за порушення;
- міжнародних стандартів (ЄКПЛ), які забезпечують додатковий рівень захисту свободи слова.

Ця система гарантує журналісту свободу діяльності, але одночасно визначає межі, у яких ця свобода повинна

Питання і завдання для самоконтролю.

1. Які основні законодавчі акти України регулюють діяльність журналіста? (Назвіть мінімум 5).
2. Яке місце в системі законодавства України займає Конституція щодо свободи слова та журналістської діяльності? (Які статті Конституції стосуються свободи слова?)
3. Що таке статус журналіста згідно з українським законодавством? (Які права, гарантії та обов'язки він включає?)
4. Які ключові положення Закону України «Про медіа» визначають діяльність журналіста? (Назвіть основні принципи та положення.)
5. Які основні права журналіста закріплені в Законі України «Про медіа»? (Наприклад, щодо доступу до інформації, незалежності тощо.)
6. Які обмеження щодо свободи слова передбачає законодавство України? (Коли свободу слова можна обмежити?)
7. Що регулює Закон України «Про доступ до публічної інформації»? (Які є механізми доступу та обмеження?)
8. Які строки розгляду запиту на публічну інформацію передбачені законом? (У яких випадках строк може бути продовжений?)
9. Які норми Кримінального кодексу України стосуються діяльності журналістів? (Назвіть хоча б 3 статті/пункти, пов'язані з медіа.)
10. Що таке наклеп і яка відповідальність за нього передбачена КК України? (Поясніть, у чому полягає правопорушення.)
11. Яка роль Європейської конвенції з прав людини у регулюванні свободи слова в Україні? (Які статті конвенції є ключовими?)

12. Що означає “стаття 10 ЄКПЛ” і як вона впливає на діяльність журналістів? (Які гарантії та обмеження передбачені?)
13. У яких випадках журналіст може бути притягнутий до відповідальності за розголошення джерела інформації? (Які винятки передбачені законодавством?)
14. Які норми захисту персональних даних важливі для журналіста? (Що таке персональні дані і які обмеження існують?)
15. Які механізми захисту журналіста від перешкоджання професійній діяльності передбачені законодавством? (Які органи та процедури можуть захищати журналіста?)

Змістовий модуль 2. Журналістська етика в соціально-моральному контексті

Тема 6. Журналістська творчість у контексті моральних цінностей людини.

Журналістика – це не лише професія, а й покликання, яке формує світогляд суспільства. У центрі журналістської діяльності завжди знаходиться людина, її права, гідність, свобода, безпека та моральні цінності. Саме тому журналістська творчість повинна базуватися на етичних нормах, адже будь-який текст, сюжет чи матеріал має не лише інформувати, а й нести відповідальність за вплив на аудиторію.

1. Моральні цінності як основа професійної діяльності журналіста.

Моральні цінності – це система уявлень про добро і зло, справедливість і несправедливість, повагу до людської гідності, які формують поведінку людини в суспільстві. Для журналіста моральні цінності є основою, тому що він працює з інформацією про людей, його матеріали впливають на психіку, світогляд, поведінку аудиторії, він має формувати суспільний діалог, не підживлюючи агресію, ненависть, дискримінацію.

Основні моральні цінності журналіста:

Моральні цінності журналіста – це етичний фундамент, який визначає, як саме він збирає, обробляє та подає інформацію. Вони не є формальними правилами, а внутрішньою системою орієнтирів, що визначає, що є “правильно”, а що – “неетично”.

1) Правдивість і достовірність. Журналіст зобов’язаний подавати перевірену, достовірну інформацію, не вигадувати факти і не подавати припущення як факти.

Це має важливе значення в контексті того, що достовірність – це основа довіри аудиторії, а неправдива інформація може завдати шкоди людям, підірвати довіру до медіа, спровокувати паніку.

Практичні прояви означеної норми:

- перевірка джерел;
- підтвердження фактів з різних сторін;
- уточнення даних (дата, місце, цифри, імена).

2) Об’єктивність і справедливість означає, що журналіст має подавати інформацію без упередження, не підтримуючи одну сторону, не замовчуючи іншу. Це має неабияке значення тому, що об’єктивність формує справедливий погляд на події, а у суспільстві, відповідно, зростає довіра до медіа.

Практичні прояви:

- подача різних точок зору;
- уникнення однобічних оцінок;
- висвітлення контексту подій.

3) Незалежність і свобода від тиску. Журналіст має бути незалежним від політичних впливів, власників медіа, рекламодавців, особистих уподобань. Незалежність забезпечує чесність матеріалу, відсутність маніпуляції, захист суспільного інтересу.

Практичні прояви:

- відмова від матеріалів “під замовлення”;
- прозорість щодо конфлікту інтересів;
- принцип “журналіст не є пропагандистом”.

4) Повага до гідності людини. Журналіст повинен поважати гідність кожної людини, навіть якщо вона є героєм негативної історії. Це має значення в

контексті того, що людина має право на повагу незалежно від соціального статусу; повага зменшує ризик дискримінації, стигматизації, травмування.

Практичні прояви:

- відмова від приниження, глузування, образ;
- коректне використання імен, фото, відео;
- етичне висвітлення тем насильства, трагедій, криз.

5) Відповідальність за наслідки. Журналіст відповідає за вплив матеріалу на людину та суспільство. Це важливо, оскільки матеріали можуть викликати паніку, розпалювати ненависть, сприяти дискримінації, впливати на рішення людей.

Практичні прояви:

- обережність у висвітленні тем, що можуть завдати шкоди;
- уникання сенсаційності;
- готовність до спростування помилок.

6) Толерантність і повага до прав людини. Журналіст має бути толерантним до різних культур, релігій, національностей, поглядів. Це має значення, бо суспільство є різноманітним, журналіст формує культуру діалогу, толерантність зменшує конфлікти.

Практичні прояви:

- уникнення дискримінаційних висловів;
- зважене висвітлення конфліктів;
- повага до меншостей.

7) Етичність у використанні джерел. Журналіст має дотримуватися етичних правил щодо анонімних джерел, захисту інформаторів, отримання інформації.

Практичні прояви:

- не використовувати підкуп, шантаж, маніпуляції для отримання інформації;
- не видавати джерело, якщо це може зашкодити;
- зазначати, коли інформація отримана анонімно.

8) Професійна скромність і самокритичність означає, що журналіст має визнавати помилки і виправляти їх. Це важливо в контексті того, що має

формувати чесність перед аудиторією, підвищення довіри, розвиток професійної культури.

Практичні прояви:

- публікація спростувань;
- вибачення за помилки;
- корекція матеріалів.

3. Творча свобода журналіста. Журналіст має право на свободу висловлення, творчий підхід у подачі матеріалу, вибір жанру, форми, стилю. Це дозволяє створювати цікаві, емоційно насичені, соціально значущі матеріали, які привертають увагу аудиторії.

Однак свобода не може бути абсолютною. Журналістська творчість повинна мати межі, оскільки матеріали можуть завдати шкоди людині (психологічно, соціально, юридично), можуть підтримувати ненависть, дискримінацію, агресію, можуть бути використані для маніпуляцій.

Конфлікт зазвичай виникає, коли журналіст прагне вражаючого ефекту (сенсація, емоційність), але при цьому порушує моральні норми (зневажливе ставлення до людини, маніпуляція фактами, розпалювання ненависті).

Професійний журналіст повинен вміти вирішувати конфлікт і знаходити баланс:

- творчість + відповідальність;
- свобода + етика;
- бажання привернути увагу + повага до прав людини.

3. Вплив журналіста на формування моральних цінностей суспільства. Журналістика є одним із найпотужніших механізмів соціалізації, через який суспільство формує уявлення про добро і зло, визначає стандарти поведінки, сприймає моральні норми.

Визначено певні ознаки, як саме журналіст впливає на моральні цінності:

1. Формування суспільної повістки, тобто

- журналіст визначає, що є важливим, а що — ні;
- таким чином впливає на суспільну увагу та пріоритети.

2. Моделювання “нормальної” поведінки означає, що через героїв, історії, приклади журналіст формує уявлення про бажане/небажане.

3. Поширення моральних ідеалів – журналіст може просувати цінності: доброту, справедливість, солідарність, відповідальність.

4. Соціальна критика, тобто журналіст може висвітлювати порушення моралі у суспільстві, піднімати теми корупції, несправедливості, насильства.

Отже, журналіст має моральну відповідальність за формування суспільного морального клімату, оскільки його матеріали впливають на ставлення людей до інших, до держави, до суспільних цінностей.

4. Сучасні виклики: дезінформація, пропаганда, клікбейт. У сучасному медіа-середовищі журналіст стикається з низкою викликів, які загрожують моральним цінностям і професійним стандартам.

1) Дезінформація. Дезінформація – це свідоме поширення неправдивої інформації з метою введення в оману. Вона небезпечна тим, що підриває довіру до медіа, розколює суспільство, створює паніку та хаос, шкодить репутації людей.

Журналіст має відповідно реагувати, зокрема перевіряти факти (фактчекінг), не поширювати неперевірені дані, спростовувати фейки, робити матеріали з доказами.

2) Пропаганда в медіа. Пропаганда це систематичне поширення інформації (ідеї, ідеології, поглядів, оцінок) з метою нав'язати аудиторії певну позицію або вплинути на її поведінку. Пропаганда зазвичай має маніпулятивний характер, вона не прагне об'єктивного інформування, а націлена на досягнення конкретної мети.

Основні ознаки пропаганди:

1. Однобічність – подається лише одна точка зору, інші ігноруються або знецінюються.

2. Маніпуляція емоціями – страх, гнів, ненависть, гордість, сором, патріотизм.

3. Дезінформація або напівправа – факти викривляються, вириваються з контексту.

4. Надмірна повторюваність – одне й те саме твердження постійно повторюється різними каналами.

5. Стереотипізація та стереотипи – створення “образу ворога”, “образу героя”.

6. Політична/ідеологічна мета – пропаганда завжди має ціль: підтримати владу, дискредитувати опонентів, мобілізувати населення.

Пропаганду слід відрізнити від журналістики. Тож журналістика прагне об’єктивності, подає різні точки зору, базується на фактах, має на меті інформувати, а не нав’язувати. Натомість пропаганда має одну “правильну” позицію, не потребує доказів, бо опирається на емоції, часто використовує маніпулятивні прийоми.

Приклади пропаганди в медіа: “Усі, хто не підтримує владу, — вороги держави”; “Наші солдати — герої, вороги — монстри”; “Цей політик поганий, бо він іншої національності/віросповідання”.

Наслідки пропаганди мають достатньо негативні наслідки, зокрема такі, як

- розкол суспільства
- зростання ненависті та ворожнечі
- підрив довіри до незалежних медіа
- психологічний тиск на людей
- обмеження свободи думки

Важливе завдання для медійника – протидіяти пропаганді. Для цього слід перевіряти джерела, давати різні точки зору, не підсилювати мову ворожнечі, розвивати критичне мислення аудиторії, використовувати факти, а не емоції

5) Клікбейт (clickbait). Клікбейт – це маніпулятивний прийом, який використовується для залучення максимальної кількості кліків/переглядів. Він часто виражається через сенсаційні, емоційні або провокаційні заголовки, що не відповідають змісту матеріалу. Основна мета клікбейту – збільшити аудиторію, підвищити рейтинг, отримати більше реклами/прибутку.

Ознаки клікбейту.

1. Сенсаційність і перебільшення: “ШОК! Ви не повірите, що сталося...”
2. Недостовірність або неточність – заголовок “крутіший” за зміст.
3. Емоційна провокація – викликати гнів, жах, цікавість.

4. Використання “гачків”: “10 фактів, які вас здивують”, “це змінить ваше життя”.

5. Приховування інформації – заголовок натякає, але не розкриває суть.

Клікбейт, безперечно, шкідливий, оскільки:

- спотворює реальність
- знижує довіру до медіа
- сприяє інформаційному шуму
- змушує аудиторію витратити час на недостовірні матеріали
- підсилює маніпуляції і дезінформацію

Клікбейт проти етичного заголовка.

Клікбейт: “Ви не повірите, що сталося!”

“Це змусить вас плакати!”

“Шокуюча правда про...”

Етичний заголовок: “Експерти пояснили причини зростання цін на газ”

“Війна в Україні: що відбувається на фронті
(аналітика)”

“Розслідування: як працює система закупівель у
школах”

Завжди слід намагатися уникати клікбейту в журналістиці. Для цього слід виклонувати такі умови:

1. Заголовок має відповідати змісту матеріалу
2. Не перебільшувати факти
3. Уникати емоційних маніпуляцій
4. Не використовувати “гачки” без сенсу
5. Ставити інтерес аудиторії вище за рейтинг

Отже, журналістська творчість – це не лише мистецтво слова, а й моральна відповідальність. Журналіст впливає на моральні цінності суспільства, тому повинен дотримуватися етичних норм, уникати маніпуляцій, дезінформації, пропаганди, зберігати баланс між творчою свободою і моральною відповідальністю. Лише тоді журналістика стає справжнім інструментом демократії, освіти та соціального розвитку.

Питання для самоконтролю.

1. Що таке моральні цінності і чому вони важливі для журналіста?
2. Які основні моральні цінності має дотримуватися журналіст?
3. У чому полягає конфлікт між творчою свободою і моральною відповідальністю журналіста?
4. Наведіть приклади ситуацій, коли журналістська творчість може суперечити моральним нормам.
5. Як журналіст може знайти баланс між творчою свободою і етикою?
6. Який вплив має журналіст на формування моральних цінностей суспільства?
7. Як журналіст формує суспільну повістку і які наслідки це може мати?
8. Що таке дезінформація і чому вона небезпечна?
9. Які методи журналіст використовує для боротьби з дезінформацією?
10. Що таке пропаганда і чим вона відрізняється від журналістики?
11. Які ознаки пропаганди в медіа?
12. Що таке клікбейт і як він впливає на довіру до медіа?
13. Як уникати клікбейту в журналістських матеріалах?
14. Чому важливо чітко розмежовувати факти та оцінки в журналістських матеріалах?
15. Які етичні стандарти допомагають журналісту не маніпулювати аудиторією?

Тема 7. Журналістика та приватне життя людини.

1. У журналістській професії одним із найскладніших питань є межа між свободою слова та правом людини на приватність. Ситуації, у яких журналісту доводиться вирішувати, що можна публікувати, а що — ні, виникають постійно: від висвітлення діяльності політиків до репортажів з місця подій.

Право на приватність є базовою свободою людини (ст. 8 Європейської конвенції), але журналістика також виконує суспільну функцію контролю, інформування та прозорості. Завдання журналіста — знайти баланс між цими двома цінностями.

У межах теми розглянемо:

- особливості висвітлення приватного життя публічних осіб;
- правила роботи з приватним життям звичайних людей;
- етичні та юридичні межі обробки приватної інформації у ЗМІ;
- типові дилеми й помилки журналістської практики.

2. Право на приватність як фундаментальна цінність

Приватне життя – це сфера, яку людина бажає зберігати для себе та близького кола. Вона включає:

- 1) сімейні стосунки й побут;
- 2) здоров'я, персональні медичні дані;
- 3) фінансову ситуацію;
- 4) місце проживання;
- 5) інтимне життя;
- 6) особисті листування та приватні фото;
- 7) особисті трагедії, втрати, психологічний стан.

Порушення приватності може завдати непоправної шкоди людині – моральної, психологічної, репутаційної або навіть фізичної (наприклад, у випадках домашнього насильства чи переслідування).

3. Публічні та непублічні особи: різні рівні приватності

Публічними особами є ті, хто займає державні або виборні посади; активно впливає на суспільні процеси; має широке медійне висвітлення; добровільно зробив своє життя відкритим для аудиторії; є відомим у сфері культури, спорту, шоу-бізнесу чи бізнесу. Ці особи, через свою діяльність, мають звужене право на приватність, однак вони не втрачають права на приватність повністю.

4. Висвітлення приватного життя публічних осіб

Суспільний інтерес – це інформація, важлива для контролю прозорості влади, запобігання корупції, забезпечення безпеки громадян, викриття порушень закону, функціонування демократії.

Цікавість публіки – це інформація, яка просто привертає увагу, але не має суспільного значення.

Слід запам'ятати, що суспільний інтерес – це не те саме, що інтерес публіки.

Приклади суспільно важливої інформації:

- чиновник подає неправдиві дані про доходи;

- політик приховує хворобу, яка впливає на виконання обов'язків;
- публічна особа пропагує аскетизм, але живе на гроші платників податків у розкошах;
- високопосадовець приховує факт судимості;
- відома особа порушує закон або етичні норми, що впливають на суспільне життя.

Приклади того, що не має суспільного інтересу:

- романтичні стосунки без впливу на публічні рішення;
- сварки у родині;
- поїздки у відпустку;
- зовнішність дітей;
- побутові звички;
- приватні святкування.

5. Робота з приватністю звичайних людей

Звичайні люди мають максимально широкий захист приватності, оскільки вони не надавали згоди бути в центрі уваги, їхні приватні дані можуть використовуватися проти них, вони не впливають на життя суспільства так, як публічні особи.

Основні правила роботи журналіста в умовах роботи з приватним життям звичайних людей виявляються у дотриманні таких умов:

1. *Обов'язкова згода.*

Журналіст повинен отримати дозвіл на фото, дозвіл на інтерв'ю, дозвіл на використання приватних даних. Особливо це стосується місця проживання, родичів, дітей, медичних даних, імен потерпілих.

2. *Принцип «не нашкодь».*

Уразливі групи потребують особливої обережності. Це, зокрема, такі, як: діти, жертви війни, жертви злочинів, люди у стані шоку, літні люди, люди з інвалідністю.

Журналіст не має права брати коментар у людини, яка перебуває в емоційній кризі; знімати близько обличчя; ставити нав'язливі або провокативні запитання; розкривати деталі, що можуть призвести до психологічної травми.

3. *Заборонена інформація.*

Журналіст не може публікувати діагнози, медичні документи, фінансові документи, телефон, адресу, місце роботи, фото з приватного простору (лікарняна палата, квартира). І навіть за наявності згоди – потрібно оцінити ризики.

6. Чутливі теми та трагедії: етичні норми.

1. *Репортажі з місця трагедій.* Журналіст повинен знімати на відстані, не порушуючи простір горя; не показувати тіла загиблих; не запитувати «що ви відчуваєте?»; не використовувати кадри, які можуть травмувати родичів.

2. *Робота з героями травматичних подій.*

Правила, яких слід дотримуватися, у таких випадках:

- пояснювати мету інтерв'ю;
- дозволяти людині зупинити розмову;
- не тиснути на співрозмовника;
- уникати емоційної експлуатації.

7. Зберігання приватної інформації в ЗМІ.

У сучасних медіа журналісти не лише публікують, а й зберігають приватну інформацію. Це накладає додаткову відповідальність. Тож потрібно дотримуватися певних умов журналістської етики.

1. *Види даних, які потрібно захищати*

- персональні дані героїв (ПІБ, адреси, контакти);
- інформація про дітей;
- дані про судимість;
- фото з обличчями;
- документи та довідки;
- аудіо/відеозаписи приватних розмов;
- медичні документи;
- листування.

2. *Принципи відповідального зберігання.*

1) Мінімізація. Не зберігати дані «про всяк випадок».

2) Анонімізація. Уразливі герої мають бути зашифровані: змінене ім'я, розмите обличчя, змінений голос.

3) Обмеження доступу. Доступ до матеріалів має бути лише у тих редакторів, які працюють над темою.

4) Видалення після використання. Приватні матеріали не зберігають без потреби.

5) Право на забуття. Людина може просити видалити старий матеріал, якщо він шкодить її репутації та не має суспільного значення.

8) Етичні дилеми: реальні приклади для аналізу.

Дилема 1. Політика сфотографували з новою партнеркою. Чи можна публікувати?

- Якщо це впливає на суспільне рішення (наприклад, він пропагує певні цінності), – можливо.

- Якщо це просто цікавість – ні.

Дилема 2. Родина загиблого не хоче давати коментар.

- Журналіст повинен поважати відмову.

Дилема 3. Свідок аварії плаче і не усвідомлює, що його знімають.

- Знімати не можна. Це вторинна травма.

Дилема 4. Журналіст отримав медичні документи політика

- Їх можна публікувати лише в разі, якщо хвороба впливає на виконання державних обов'язків.

9) Відповідальність журналіста. Журналіст несе відповідальність:

- етичну (перед суспільством);

- юридичну (за наклеп, розголошення персональних даних);

- професійну (перед редакцією);

- моральну (перед героями матеріалів).

Формула якісної журналістики.

Максимальна повага до приватності + Максимальна відповідальність за публічну інформацію.

10) Висновки. Приватне життя – один із найважливіших аспектів прав людини.

Публічні особи мають звужені, але не скасовані межі приватності.

Звичайні люди мають максимальний захист.

Суспільний інтерес – єдина вагома причина втручатися в особисте життя.

Згода, повага, обережність і гуманність – фундаментальні принципи роботи журналіста.

Правильна робота з приватністю підвищує довіру до медіа та зменшує ризик завдання шкоди людям.

Питання для самоконтролю

1. Як закон визначає право на приватність?
2. Чим суспільний інтерес відрізняється від цікавості публіки?
3. Які межі приватності для публічних осіб?
4. Що таке інформована згода і коли її потрібно отримувати?
5. Які чутливі дані заборонено публікувати?
6. Які правила роботи з уразливими категоріями людей?
7. У яких випадках дозволено приховано знімати людину?
8. Що таке «право на забуття» і як його застосовують у медіа?

Тема 8. Етика у відносинах журналіст - влада. Етичні аспекти журналістики під час виборів

У демократичному суспільстві журналістика та влада перебувають у постійному напруженому, але необхідному взаємозв'язку. З одного боку, влада має забезпечувати журналістам доступ до інформації, прозорість і дотримання законності. З іншого - журналісти виконують функції контролю, критики та суспільного спостереження, тим самим стримуючи можливі зловживання владою.

Ця взаємодія часто супроводжується конфліктами, спробами впливу, маніпуляціями, тиском або обмеженнями. Саме тому важливо розуміти етичні норми, що регулюють стосунки журналістів і влади, особливо у період виборчих кампаній, коли інформаційний простір стає ареною політичної боротьби.

2. Журналістика і влада: природа взаємодії.

Журналістика як "четверта влада". У демократичному суспільстві журналістика контролює дії влади, забезпечує прозорість державних рішень, формує інформованість громадян, сприяє відповідальності та підзвітності чиновників. Влада ж прагне впливати на інформаційні потоки, формувати власний позитивний імідж, іноді - приховувати помилки або проблеми.

Таким чином, їхні інтереси об'єктивно різняться, тому між ними завжди є певна напруга.

3. Основні етичні принципи журналіста у взаєминах із владою

1. *Принцип незалежності.* Це найважливіша норма професійної поведінки. Вона виявляється у тому, що журналіст не повинен приймати подарунки, послуги чи привілеї від влади, погоджувати матеріали з чиновниками, бути залежним від політичних сил, виконувати роль PR-агента державних структур.

Незалежність передбачає:

- критичне мислення;
- перевірку навіть офіційних джерел;
- відмову від будь-яких зв'язків, що можуть вплинути на об'єктивність

2. *Принцип неупередженості та балансу.* Журналіст повинен подавати всі сторони конфлікту, не давати переваги жодній політичній силі, уникати оцінних суджень і емоційної лексики.

Необхідно, щоб матеріал про діяльність влади повинен відповідати стандартам:

- достовірності,
- точності,
- повноти,
- відокремлення фактів від коментарів.

3. *Принцип прозорості.* Якщо журналіст брав участь у прес-турі за кошти державних структур, отримав інформацію в межах офіційного заходу, має особисті зв'язки з політиками, це потрібно відкрито позначити або уникнути теми, де можливий конфлікт інтересів.

4. Типи взаємодії журналіста і влади.

1. *Офіційна комунікація:* пресконференції, брифінги, пресрелізи, коментарі.

У цьому випадку етичний виклик полягає в тому, що офіційна інформація не дорівнює правдивій.

Журналіст повинен перевіряти дані через експертів, документи, незалежні джерела.

2. *Неформальні взаємини.* Це небезпечна зона етичних ризиків: “неофіційні обіди”, “дружні” зустрічі, намагання використовувати журналістів як канал розповсюдження “потрібної” інформації. Журналіст має уникати стосунків, які можуть вплинути на незалежність.

3. *Тиск і маніпуляції з боку влади.* Типові форми тиску:

- відмова акредитувати журналістів,
- вибіркоче запрошення «лояльних» медіа,
- подання інформації лише в потрібному контексті,
- спроби переконати журналіста не публікувати матеріал,
- погрози позовами,
- маніпуляція пресрелізами.

Журналіст повинен документувати такі випадки, скористатися підтримкою редакції чи профспілки, звертатися до громадських організацій (ІМІ, НСЖУ).

5. “Джинса” як форма неетичних відносин із владою.

“Джинса” - це прихована реклама або приховане просування політичних інтересів у формі журналістських матеріалів.

Ознаки: хвалебний тон щодо влади, відсутність критичних фактів, цитати чиновників без балансу, позитивний матеріал у неочевидному контексті, відсутність маркування “реклама/політична реклама”. Це - грубе порушення етики, адже вводить аудиторію в оману, підриває довіру до медіа, впливає на вибори.

6. Етика журналістики під час виборів.

Вибори - найбільш напружений і ризиковий період з погляду етичної роботи медіа. У цей час зростає кількість маніпуляцій, тиск на ЗМІ, використання журналістів у політичній боротьбі.

1. *Базові стандарти виборчої журналістики.*

1. Рівний доступ політичних сил до медіа. Медіа не мають створювати дисбаланс: не можна подавати тільки матеріали про владу чи лише про окрему партію.

2. Заборона прихованої агітації. Журналіст не має права використовувати позитивні чи негативні оцінки, нав'язувати громадянам позицію, ставати частиною кампанії.

3. Чітке маркування політичної реклами. Усі матеріали, створені на замовлення політичної партії чи кандидата, мають бути позначені.
4. Перевірка інформації. У виборчий період з'являється багато фейків, маніпуляцій, вкидів компромату, спотворених соціопитувань. У такому разі журналіст повинен ретельно перевіряти джерела, порівнювати дані, використовувати фактчекінг-сервіси.
5. Етика соціопитувань. Журналіст має знати, хто замовник, яка вибірка, чи співмірні методи, чи не використовується «соціологія» від неіснуючих фірм.

2. *День тиші та день голосування.* У такі особливі під час виборчої кампанії дні журналістам **заборонено** публікувати нові агітаційні матеріали, транслювати рейтинги, давати оцінки кандидатам. Натомість **дозволено** інформувати про хід голосування, повідомляти про порушення.

Типові етичні дилеми під час виборів.

1) Поширення компромату. Питання: хто його надав? Чи можна перевірити? Яка мета оприлюднення?

Етика вимагає не бути інструментом політичних атак і не публікувати недоведені твердження.

2) Коментарі влади під час виборів. Питання: чи не є це агітацією? Чи має кожна партія рівний доступ до коментарів?

3) Офіційні заходи з участю чинних політиків. Чинний чиновник легко може використовувати державні ресурси для агітації. Журналісти повинні вміти розпізнавати це.

4) Виступи політиків у новинах. У новинах не має бути політичної пропаганди. Баланс - обов'язковий.

8. Відповідальність журналіста.

Журналіст несе професійну відповідальність перед редакцією та колегами, етичну відповідальність перед суспільством, юридичну відповідальність, якщо публікує наклеп або порушує вимоги виборчого законодавства.

Цінність журналістики у виборчий період полягає в тому, що журналіст:

- забезпечує чесність процесу,

- дає виборцям можливість зробити усвідомлений вибір,
- запобігає маніпуляціям.

Отже, Журналіст і влада взаємодіють у складному полі інтересів, і саме етика дозволяє утримувати баланс. Базові принципи професійної журналістики – незалежність, об’єктивність, баланс і прозорість. Під час виборів журналісти повинні бути особливо уважними, адже політики прагнуть використати медіа для власної вигоди. Дотримання етичних норм - це не тільки питання професійної гідності, а й складова демократичних процесів у країні.

Питання для самоконтролю.

1. У чому полягає різниця між “суспільним інтересом” і “політичним інтересом”?
2. Чи можна вважати журналіста політичним актором?
3. Які етичні межі спілкування журналіста з представниками влади?
4. Яким чином “джинса” впливає на результат виборів?

Рекомендації щодо опрацювання матеріалу самостійно: вивчати Кодекс етики українського журналіста, переглядати аналітику «Детектора медіа», Інституту масової інформації, ЧЕСНО, IFJ, OSCE, аналізувати реальні кейси порушення етики у період виборів, тренувати навички фактчекінгу за допомогою StopFake або VoxCheck.

Тема 9. Журналістика й дискримінація у медіа. Запобігання мові ворожнечі та дискримінації

1. Журналістика має величезний вплив на формування громадської думки. Одним із ключових етичних завдань журналіста є запобігання дискримінації та мові ворожнечі у медіа.

Дискримінація проявляється у нерівному ставленні до певних груп людей через ознаки, які не впливають на їхні права та гідність. Мова ворожнечі – це висловлювання, що принижують, дегуманізують або закликають до неприязні щодо конкретних груп.

Особливу увагу слід приділяти людям з інвалідністю, оскільки вони часто стикаються зі стереотипами, стигмою та маніпуляціями у медіа.

Проте теми дискримінації охоплюють також етнічні меншини, ЛГБТК+, жінок, дітей, літніх людей, ВПО та інших уразливих громадян.

2. Основні поняття

1) *Дискримінація*. Необґрунтоване обмеження прав або створення несправедливих умов для певної групи людей за ознакою: - інвалідності, - віку, - статі, - етнічної приналежності, - сексуальної орієнтації, - стану здоров'я, - релігії або громадянства.

2) *Мова ворожнечі*. Висловлювання, що принижують, дегуманізують, стигматизують або закликають до неприязні щодо певної групи.

3) *Чутливі групи*: - люди з інвалідністю, - діти, - літні люди, - жінки, які пережили насильство, - ЛГБТК+, - національні меншини, - ВПО, біженці, бездомні.

3. Роль журналіста в запобіганні дискримінації

Журналіст виконує соціальну функцію – інформує, формує думку та допомагає будувати толерантне суспільство.

Принципи недискримінаційної журналістики.

- Точність і нейтральність – уникати стереотипів і узагальнень.
- Повага до гідності — людина завжди в центрі сюжету, а не її ознака (інвалідність, національність, соціальний статус).
- Невтручання в приватне життя — особливо важливо для вразливих груп.
- Баланс і контекст – не узагальнювати інциденти для всієї групи.
- Принцип «не нашкодь» – уникати страхотворення та підживлення упереджень.

4. Коректне висвітлення людей з інвалідністю.

- Виявляється насамперед у вживанні коректної термінології. Наприклад:
 - ✓ “людина з інвалідністю”, “особа з порушенням слуху”, а не “інвалід”, “з вадами”, “страждає на...”.
- Уникнення драматизації. Замість “героїчно подолав інвалідність” –
 - ✓ «вчиться, працює, займається спортом»
- Людина – у центрі. Слід пам'ятати, що не діагноз визначає сюжет, а особистість.
 - Повага до автономії.
 - Згода на фото/коментар обов'язкова.

- Не розкривати медичні дані без необхідності.
- Доступність контенту: - субтитри, - аудіоопис, - інклюзивні формати
- 5. Мова ворожнечі: прояви у ЗМІ.
 1. Пряма образа: “інваліди”, “психи”, “злочинські мігранти”.
 2. Дегуманізація: “Ці люди – тягар для суспільства”.
 3. Страхотворення: “Люди з психічними захворюваннями небезпечні”.
 4. Узагальнення: “Усі роми – злочинці”.
 5. Стереотипні образи. Люди з інвалідністю як “жертви» або «герої”
 6. Образливі порівняння: “Сліпе кошеня”, “глухий як стіна”.
- 6. Практичні правила уникання дискримінації.
 - Перевіряти себе на упередження
 - Використовувати надійні джерела (експерти, правозахисні організації)
 - Давати слово представникам групи
 - Контекстуалізувати інформацію
 - Оцінювати потенційну шкоду матеріалу
- 7. Типові помилки журналістів (приклади).

1) Інвалід у ДТП.

Помилка: фокус на діагноз, а не на ситуації.

Етика: людина, а не стан.

2) Узагальнення «Цигани вкрали».

Помилка: узагальнення, мова ворожнечі.

Етика: злочин – конкретна особа.

3) Психічно хворий напав.

Помилка: стигматизація.

Етика: діагноз не визначає поведінку.

4) Матеріали про “епідемію” серед груп.

Помилка: страхотворення.

Етика: перевірка фактів і коректна подача

Запитання для самоконтролю.

1. Що таке дискримінація в медіа і в яких формах вона може проявлятися в журналістських матеріалах?
2. Що означає поняття “мова ворожнечі” та які її ключові ознаки?

3. Які групи населення найчастіше стають об'єктами дискримінації та мови ворожнечі в медіа?
4. У чому полягає різниця між критикою, негативною оцінкою та мовою ворожнечі?
5. Які етичні та професійні стандарти журналістики забороняють дискримінацію та мову ворожнечі?
6. Як використання стереотипів у медіа впливає на формування упереджень у суспільстві?
7. Які мовні та візуальні елементи можуть сприяти дискримінації в журналістських матеріалах?
8. Яку роль відіграє журналіст у запобіганні мові ворожнечі та дискримінації?
9. Які практичні кроки може зробити журналіст для уникнення дискримінаційних формулювань у матеріалах?
10. Які наслідки для суспільства та медіа може мати поширення мови ворожнечі?

Лекція 10. Журналістська діяльність в екстремальних умовах. Журналістика і війна.

Журналістика у воєнний час та в умовах екстремальних ситуацій – це одна з найбільш складних та небезпечних сфер медіапраці. Журналісти виконують надзвичайно важливу функцію: вони інформують суспільство, висвітлюють події конфлікту, контролюють дії влади та збройних сил.

Водночас робота у зоні конфлікту пов'язана з численними ризиками: фізичними, психологічними та етичними. Від журналіста вимагається висока відповідальність, швидкість реакції, об'єктивність і дотримання професійних стандартів навіть у найскладніших умовах.

Особливості роботи журналіста в умовах війни.

Журналістська діяльність під час війни відрізняється від роботи в мирний час не тільки підвищеним ризиком для життя, а й складністю етичного та психологічного вибору. Основні аспекти можна поділити на фізичні, психологічні, інформаційні та етичні особливості.

1. *Фізичні та технічні ризики.*

- безпосередня загроза життю та здоров'ю;
- бойові дії: обстріли, авіаудари, мінування територій;
- ризик викрадення або затримання, особливо у зонах контролю ворога;
- небезпека при пересуванні на транспорті або в нестабільних регіонах.

2. Технічні складності.

- перебої з електропостачанням та зв'язком;
- обмежений доступ до Інтернету та мобільного зв'язку;
- складність забезпечення безпечного зберігання матеріалів (фото, відео, документи).

3. Необхідність спеціального обладнання.

- бронежилети, каски, аптечки;
- захищені засоби комунікації та шифрування даних;
- автономні джерела живлення, портативні камери та записуючі пристрої.

2. Психологічні та емоційні навантаження

- 1) *Вплив війни на психіку журналіста* проявляється внаслідок спостереження насильства, поранень і смерті; контакту із постраждалими та родинами жертв; як ризик вторинної травматизації, вигорання та депресії.
- 2) *Робота у стресових умовах* вимагає прийняття швидких рішень у небезпечних ситуаціях; одночасне документування та оцінка подій; потреба в високій концентрації та самоконтролі.
- 3) *Психологічна підготовка* передбачає знання методів самозахисту психіки; підтримка колег та командна робота; доступ до професійної психологічної допомоги, якщо потрібно.

3. Особливості інформаційної роботи.

- 1) *Оперативність та точність* – це швидке висвітлення подій без втрати достовірності; перевірка інформації, навіть у кризовій ситуації; баланс між швидкістю і достовірністю.
- 2) *Робота з джерелами* – перевірка інформації через кілька незалежних джерел; взаємодія з військовими, офіційними особами, цивільними та міжнародними організаціями; критична оцінка повідомлень від учасників бойових дій або очевидців.

3) Розпізнавання дезінформації: виявлення пропагандистських матеріалів; аналіз тональності та джерел інформації; перевірка відео та фото на ознаки монтажу або маніпуляції.

4. Етичні та професійні виклики.

1) *Баланс між суспільним інтересом і приватністю* означає розуміння, як подавати інформацію про жертв та постраждалих без травмування аудиторії, як уникання сенсаційності при описі насильства.

2) *Об'єктивність та неупередженість* – уникати пропаганди будь-якої зі сторін конфлікту, подавати факти, а не власні оцінки, дотримуватися принципу балансу у виборі джерел.

3) Вибір матеріалів для публікації – це означає рішення про показ графічних сцен насильства: коли це необхідно для розуміння подій, а коли шкодить аудиторії; публікація деталей бойових дій лише у безпечному та етичному контексті; запобігання випадковому розкриттю тактичної інформації, яка може зашкодити цивільним або військовим.

5. Практичні навички журналіста у зоні війни. Журналіст повинен мати розуміння ситуації і чітко знати алгоритм дій у разі небезпеки. Сюди входить:

- оцінка ризику перед виїздом на локацію;
- використання безпечних маршрутів і технічних засобів захисту;
- ведення нотаток та записів, що можуть стати доказом або матеріалом для розслідування;
- вміння працювати у команді, передавати інформацію безпечно;
- розуміння психологічних меж, аби не втратити професійну об'єктивність.

3. Етичні принципи журналіста в умовах конфлікту

1) *Об'єктивність та баланс* передбачає подавати події без переваги жодної сторони, уникати пропаганди та маніпуляцій, дотримуватися фактажу, не додаючи власних оцінок.

2) *Прозорість джерел* – це означає вказувати, звідки отримана інформація, перевіряти достовірність офіційних заяв і чуток, використовувати кілька джерел для підтвердження фактів.

3) Під повагою до прав людини та приватності мають на увазі необхідність уникати публікації особистих даних без згоди, не травмувати постраждалих або їхні сім'ї, відповідально підходити до вибору фото та відео.

4) *Відповідальність за наслідки матеріалу* – думати про вплив інформації на громадськість, оцінювати ризики ескалації конфлікту або паніки.

4. Робота з джерелами та фактчекінг.

Це важливий етап у роботі медійника, особливо у період кризових ситуацій. Основні правила зводяться до таких тез:

1) Перевірка інформації: навіть офіційні джерела можуть містити помилки або маніпуляції.

2) Різноманітність джерел: військові, цивільні, експерти, міжнародні організації.

3) Фактчекінг у зоні конфлікту: критично оцінювати будь-яку інформацію, особливо поширювану у соцмережах.

4) Розпізнавання пропаганди та дезінформації: навички аналізу тональності матеріалів, перевірка фактів через надійні канали.

5. Безпека журналіста та інформаційна безпека.

1) *Фізична безпека* містить у собі такі критерії:

- оцінка ризиків при пересуванні та зйомці;
- використання засобів захисту (бронежилети, каски);
- дотримання правил безпечного пересування в зоні бойових дій.

2) *Технічна безпека* – це:

- шифрування даних;
- захист персональної інформації героїв;
- використання безпечних каналів комунікації з редакцією.

3) *Психологічна готовність* означає:

- усвідомлення ризику травматизації;
- застосування технік психологічного самозахисту;
- за потреби – звернення до психологів або колег.

6. Особливості висвітлення війни та конфліктів мають свої характеристики. Це, зокрема:

1. Мовні та стилістичні принципи, що передбачає

- вибір слів: уникати емоційно забарвлених та агресивних формулювань;

- точність опису подій, без драматизації;
 - баланс між суспільним інтересом та приватністю учасників подій.
2. Висвітлення жертв та постраждалих. Тут слід дотримуватися таких основних правил:
- уникати надмірної деталізації травм;
 - не експлуатувати трагедію для сенсаційності;
 - давати голос постраждалим, а не лише через офіційні джерела.
3. Висвітлення військових дій. Особливість цього критерію в тому, що медійник повинен:
- не розкривати тактичні подробиці, що можуть зашкодити безпеці;
 - подавати факти, а не оцінки;
 - зберігати нейтральність, не стаючи стороною конфлікту.

7. Типові етичні дилеми журналіста

1. Публікація кадрів загиблих чи поранених: чи не травмує аудиторію і чи не порушує права родичів.
2. Використання інформації від учасників бойових дій, якщо вона може зашкодити цивільним.
3. Власна оцінка подій: коли залишатися фактажним, а коли допустима аналітика.
4. Робота з пропагандою та дезінформацією: як не стати ретранслятором чужої політичної мети.

Перелік питань до іспиту

1. Поняття журналістської етики. Її основні функції.
2. Аналіз основних джерел, в яких викладені морально-етичні принципи журналіста:
3. Етичні принципи для журналіста та інших постачальників новин.
4. Етичні принципи для громадських журналістів і споживачів новин.
5. “Правила-рекомендації” щодо нормальної діяльності преси” (Данія).
6. Кодекс преси (Принцип публіцистики німецької Ради)
7. ”Міжнародні принципи журналістської етики”.
8. Декларація американського товариства редакторів газет.
9. Професія журналіста як стиль життя.
10. Професійні обов'язки журналісти у сфері виготовлення та подання інформації
11. Захист професійної діяльності журналіста, відповідальність за порушення прав журналіста..
12. Правовий статус журналіста
13. Конституція України.
14. Кримінальний Кодекс України.
15. Закон України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів”
16. Перевірка інформації в Інтернеті.
17. Закон України “Про медіа”
18. Закон України “Про інформацію”
19. Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”
20. Етична позиція та моральна відповідальність журналіста
21. Складники професійної етики у журналістській творчості.
22. Типові порушення етики у журналістській творчості
23. Висвітлення приватного життя публічних осіб ЗМІ
24. Висвітлення приватного життя звичайних людей ЗМІ в контексті права на невтручання у приватне життя.
25. Стандарти зберігання інформації про публічних осіб та звичайних людей у ЗМІ.
26. Журналісти і влада: етика взаємовідносин.

27. Специфіка журналістської діяльності під час виборчих процесів
28. Дискримінаційні процеси в Україні й світі.
29. Журналіст як «нейтралізатор» дискримінації
30. Дискримінація як одне з порушень стандартів ЗМІ.
31. Запобігання в медіа проявам мови ворожнечі й дискримінації щодо людей з інвалідністю тощо
32. Журналістська етика в умовах війни
33. Журналістика в умовах глобальних викликів.
34. Етичні принципи роботи журналіста в екстремальних умовах.

Рекомендована література

Базова

1. Андрусечко П., Коваленко А. Від Революції Гідності до повномасштабної війни: як журналісти набували досвіду в реальних умовах: практичний посібник/ за загал. ред. В. Іванова. К. : Центр вільної преси, 2024. URL : <https://www.aup.com.ua/book-review/vid-revolyucii-gidnosti-do-povnomassht/>
2. Брезгунова Л. Як міжнародні договори захищають журналістів на війні та як росія їх порушує. *Pressa*. Серпень, 2022. URL: [https://pressassociation.org.ua/ua/yaki-mizhnarodni-dogovori-zahishhayut-zhurnalistiv-na-vijni-ta-yak-rosiya-
%D1%97h-porushu%D1%94/](https://pressassociation.org.ua/ua/yaki-mizhnarodni-dogovori-zahishhayut-zhurnalistiv-na-vijni-ta-yak-rosiya-ix-porushu%D1%97h-porushu%D1%94/)
3. Бурмагін О., Опришко Л. Правові засади професійної діяльності журналіста. Посібник для журналістів. К., 2021. 91 с.
4. Військова журналістика. Український аспект: становлення української військової журналістики; місце військової журналістики у медіапросторі в період воєнного стану; правові підстави діяльності військових журналістів під час воєнних дій / Уклад.: Копотун І.М., Коропатнік І.М., Микитюк М.А., Павлюк О.О., Пасіка С.П., Петков С.В.. Київ: ВД «Професіонал», 2023. 676 с.
5. Дзьомба Н. Права дитини та обов'язки журналіста: юридичне підґрунтя моральних норм журналістики про дітей. Львів, 2019. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/aug/17797/19.pdf>
6. Дяченко В.І. Забезпечення захисту журналістів під час збройних конфліктів нормами міжнародного права. Правова система України й міжнародне право, порівняльне правознавство. *Часопис Київського університету права*. 2023. №3. С.210-214. URL: [file:///home/larysa/
%D0%97%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82
%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/987-
%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81
%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1842-1-10-
20240119.pdf](file:///home/larysa/%D0%97%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/987-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1842-1-10-20240119.pdf)
7. Заволока А. Моральні норми журналіста: професійна етика. *Pressa*. 15.11.2021. URL: [https://pressassociation.org.ua/ua/moralni-normi-zhurnalista-
profesijna-etika/](https://pressassociation.org.ua/ua/moralni-normi-zhurnalista-profesijna-etika/)
8. Кодекс етики. Комісія з журналістської етики.. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/>
9. Кодекс етики українського журналіста. Комісія з журналістської етики.. URL: <https://cst.org.ua/ethics-codex>

10. Кузнецова О.Д. Професійна етика журналіста: посібник. Львів: ПАІС, 2020. 246 с
11. Кузьменко С. Як наблизити свою редакцію та контент до гендерної чутливості. К.: ОБСЄ, 2021. 27 с.
12. Кур'ята Н. Сучасні стандарти професійної журналістики. Моніторинг стандартів. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/suchasni-standarty-profesijnoyi-zhurnalistyky-i42512>
13. Матеріали Комісії з журналістської етики. (2022 р.) URL: <https://www.facebook.com/cjeua/videos>
14. Полякова Ю.В., Олашин М.М. Нормативно-правові засади міжнародної діяльності журналіста. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. №5 (11). С.160-168.
15. Посібник з журналістської етики /Куликов А., Кузьменко Л., Дворовий М., Дуцик Д., Куш Л.. К.: Комісія з журналістської етики, 2023. 129 с.
16. Посібник до навчального курсу щодо безпеки журналістів /Рада Європи; Автор. колектив: А. Вознюк, Б. Калиновський, Н. Камінська, Л. Опришко, В.Плотнікова, О.Процюк, А.Савченко, М.Самофал, А.Сафаров, О.Семенюк, Н. Ярмиш. 2021. 148 с. URL: <https://rm.coe.int/bezpeka-zhurnalistiv-posibnyk-final-print-1-/1680a3f8df>
17. Приступенко Т. Професійні стандарти журналістів як категорія соціальної відповідальності медій в громадянському суспільстві. *European Political and Law Discourse*. Volume 7. Issue 2. 2020. P.292-298. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2020/2020-7-2/41.pdf>
18. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо словника воєнного часу (30.03.2022 р.). URL: <https://www.facebook.com/cjeua/videos>
19. Роз'яснення про забезпечення гарантій діяльності журналістів. Офіційний сайт омбудсмена України. 12.05.2022. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/rozyasnennya-pro-zabezpechennya-garantij-diyalnosti-zhurnalistiv
20. Старкова Г.В., Яресько К.В., Афанасьєва О.М. Етичні засади діяльності журналіста традиційних і нових медіа.. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т.32 (71). №6. Ч.3. С.177-181.
21. Сучасний медіапростір: як це працює. Навчальний посібник. К., 2024. URL : <https://vcentri.com/info-company/suchasnij-mediaprostir-yak-tce-pratcyue-navchalnij-posibnik/>

22. Тимошик М. Стандарти журналістики: поняття, генеза, зміст, практика. *Український інформаційний простір*. 2022. №9. С.30-56.

Допоміжна

1. Брезгунова Л. “Четверта влада” в Україні: міф чи реальність. *Pressa*. 6 січня 2022. URL: <https://pressassociation.org.ua/ua/chetverta-vlada-v-ukra%D1%97ni-mif-chi-realnist/>
2. Гарантії захисту журналістів в умовах ввоєнних дій. Українська правозахисна група «Січ». 2022. URL: <https://sich-pravo.org/garantiyi-zahystu-zhurnalistiv-ta-chleniv-yihnih-simej-v-umovah-voyennyh-dij/>
3. Гнатовський М.М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів. 2-ге вид., доповн. Одеса : Фенікс, 2015. 92 с. URL: https://redcross.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/%D0%9C%D0%93%D0%9F_%D0%94%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B2_2-%D0%B3%D0%B5-%D0%B2%D0%B8%D0%B4-%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%81%D0%BD%D1%83%D1%82%D0%BE.pdf
4. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації: Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. К.: «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/3/254531.pdf>
5. Етичні норми журналістики для ідеального світу. *Ресурсний центр для журналістів-розслідувачів*. 2020. URL: <http://jcenter.com.ua/news/etichni-normi-zhurnalistiki-dlya-idealnogo-svitu>
6. Тиха, Л. Ю., & Мялковська, Л. М. Мовна організація тексту у жанрі журналістських розслідувань (на матеріалі регіональних інтернетвидань). *Обрії друкарства*. 2024. 2 (16), 109–121. URL: [https://doi.org/10.20535/25221078.2024.2\(16\).319073](https://doi.org/10.20535/25221078.2024.2(16).319073)

Закони і нормативні акти

1. Європейська конвенція про захист прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Закон України Про медіа. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2023. №№47-50. С.120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
3. Закон України Про інформацію. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1992. № 48. Ст.650). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
4. Закон України Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). URL: {Назва Закону в редакції Закону [№ 2849-IX від 13.12.2022](#)}.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Закон України Про захист персональних даних: із змінами і доповненнями № 4170-IX від 19.12.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
6. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Проект «MediaSapiens». URL: <http://osvita.mediasapiens.ua>
2. Національний Темпус-офіс в Україні. URL: <http://tempus.org.ua/uk/wshha-osvita-ta-bolonskvi-proces.html>
3. Офіційний сайт лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти. URL: <http://mediaosvita.org.ua/>
4. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua>.
5. Офіційний сайт ЮНЕСКО. URL: <http://www.unesco.org/>
6. Онлайн курс «Медіаграмотність для освітян» на платформі Prometheus

7. Онлайн курс «Медіаграмотність для громадян» за посиланням <https://irex.mocotms.com/>
8. Онлайн курс «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності» <https://verified.ed-era.com/ua>

**Ж-
23**

Журналістська етика [Текст]: Конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми Медіакомунікації та PR галузі знань 06 Журналістика спеціальності 061 Журналістика денної та заочної форм навчання. Луцьк: ЛНТУ, 2024. – 68 с.

Комп'ютерний набір та верстка:

Л.Ю. Тиха

Редактор:

Л.Ю. Тиха

Підписано до друку _____ Формат 60x84/16.

Папір офс. Гарнітура TimesNewRoman.

Ум. друк. арк.1,5. Обл.-вид. арк. .

Тираж 50 прим.

Відділ іміджу та промоції ЛНТУ
43018, м.Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ВІМ ЛНТУ

